

REORDER

Magazine over Mediahistorie

Top 2000 en Serious Request

Multimediale
stemmingsregelaars

Ellen Jens
Beeldbepalend

Aanwinst
Sax-
zesventiel-
trombone

Community radio
in Suriname

INHOUD

18 JAN CORVER

22 DE ATLASVLINDER

42 MUZIEKSCHATTEN

04 Dit is Recorder

09 Omroepgebouwen Toen & Nu

10 Ellen Jens, beeldbepalend

12 Nieuw binnen

16 De Telegraphon

18 Jan Corver

20 Radio Kootwijk inspiratiebron

22 De atlasvlinder

23 In memoriam

24 De stemmingsregelaars
van het volk

26 Geranium & co

28 VGOmedia

32 Astrid Klijnman

34 Jan Haasbroek

37 Op de korrel

38 Derde reünie radiotechnici

40 Ruud van Lieshout

42 Muziekschatten

44 Radio in Suriname

RECORDER 1ste Jaargang - Januari 2024

Recorder is een uitgave van het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, de Stichting Omroephistorie en de Vereniging VGOmedia. Recorder verschijnt viermaal per jaar en wordt gezonden naar personeel van Beeld & Geluid, contribuanten van de Stichting Omroephistorie en leden van de Vereniging VGOmedia. Voor contribuanten kost een abonnement tenminste € 20 per jaar. Aanmelden als abonnee via www.recordermagazine.nl of per e-mail via administratie@recordermagazine.nl.

Internet: www.recordermagazine.nl.

Contact: redactie@recordermagazine.nl.

Redactie:
Bas Agterberg, Liselotte Doeswijk (coördinator digitaal), Klaas Doornbos, Louis van Hattem (vormgever), Willem Hekhuis (coördinator katern

VGOmedia), Jan Jaap Kassies, Dick Klees, Evert Kooij, Bas Nieuwenhuijsen (eindredacteur), Peter Veenendaal (corrector), Nico Warnaar, Arno Weltens.

Medewerkers aan dit nummer:
Tjako Fennema, Henk van Gelder, Henk Hendriks, Joost Huijsing, Geert Kramer, Peter de Ruiter, Sybrand Verwer, Erwin Voorhaar.

Druk: Ten Herkel, Loosdrecht.

Beeldmateriaal:
Anefo, Beeld & Geluid, Delpher, Roberto Dresia, Tjako Fennema, Gooi en Vecht Historisch, Marijke Gussenhoven, Henk Hendriks, Dick Klees, Evert Kooij, Geert Kramer, Marcel Mickers, Muziekschatten, Bas Nieuwenhuijsen, Peter de Ruiter, Spreek'buis, Gidi Verheijen, Nico Warnaar.

Rechten:

De redactie streeft ernaar auteursrechtelijke aanspraken te honoreren. Niet altijd vallen die te achterhalen. Wie meent rechten te kunnen doen gelden, melde zich.

Overname:

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na toestemming van de redactie.

ISSN-0920-8003

Foto omslag:

Het Top 2000 café in het gebouw van Beeld&Geluid
Foto: Bas Agterberg

Pierre Janssen

door Joost Huijsing

Voor deze rubriek breng ik veel tijd op Google door. Volgens Onze Taal moet je dat omschrijven als googelen – wat op papier een erg lelijk woord is. Het doet denken aan omroepcoryfee Fred Kaps, maar jammer genoeg heb ik nog geen straatnaam voor hem gevonden.

In mijn zoektochten stuit ik in Boxtel op de Pierre Janssenstraat. Dat is leuk, want ik heb in de jaren tachtig nog met hem samengewerkt. Voor het culturele VARA-radioprogramma *De Speeldoos* was dat. Ik herinner me een lege keldergang van het oude studiopand (nu MCO) aan de Heuvellaan. Daar maakten we een reportage over een tentoonstelling in het Stedelijk Museum. Die zou pas een week later worden geopend en dan was Pierre in het buitenland, maar hij wou per se aandacht aan die expositie schenken. Dus deden we net of we langs de schilde-

rijen liepen in die holle gang. Zoals alleen hij dat kon, klonk het op de band enthousiaster, aangrijpender en beter dan als we de schilderijen echt hadden zien hangen.

Die Pierre Janssenstraat blijkt niet naar 'onze' Pierre te zijn vernoemd, maar naar een lokale kunstschilder uit het begin van de twintigste eeuw. Google Maps brengt me verder, veel verder. Ik vind de Rua Pierre Janssen, hemelsbreed 9813 kilometer van het Media Park, in het Braziliaanse São Paulo. De penningmeester van dit splinternieuwe blad weigert om mijn reiskosten naar de Rua te vergoeden, u zult het dus met een Googleplaatje moeten doen.

Zou São Paulo ook een andere Pierre herdenken? Er bestaat een astronoom uit de negentiende eeuw die Pierre Jules Janssen heette, maar die wordt altijd Jules genoemd. De straatnamen in de buurt Jardim Nordeste zijn allemaal vernoemd naar wetenschappers, dus ik vrees dat ik mis zit. Terwijl de uitvinder van kunst op de Nederlandse televisie beslist een straatnaam verdient. In de oertijd van de televisie maakte hij, samen met Leen Timp, het programma *Kunstgrepen*. Niemand kon zo bevoegen cultuur beschrijven als Pierre. Geboren in 1926 en na een carrière als journalist van *Het Vrije Volk* museumdirecteur in Schiedam en Arnhem. Via de omroep werd hij echt beroemd: er keken gemiddeld 2 miljoen mensen naar *Kunstgrepen* – hij kreeg er de allereerste Zilveren Nipkowschijf voor in 1961. En was ook de eerste in de unieke reeks *Zomergasten*. De man met de trillende handen kreeg uit kringen van 'echte' cultuurpausen het verwijt dat hij de kunst ontheiligde en tot bezit van de straat maakte.

Hij zou een "populistische goochelaar zijn die de kunst te grabbel gooide". Die belediging moeten we lezen als geuzennaam. Ook zestien jaar na zijn overlijden denk ik aan Pierre terug – je zou willen dat er nu nog zo'n kunstgoochelaar op tv te zien was.

Joost Huijsing is journalist en was jarenlang verbonden aan *Vroege Vogels*

DIT IS RECORDER

Met dit eerste nummer starten we een nieuw tijdschrift over mediahistorie: *Recorder*. Nou ja, nieuw... *Recorder* is een uitgave van Beeld & Geluid, de Stichting Omroephistorie en de Vereniging van gepensioneerde medewerkers van de omroep en andere media, VGOMedia en is een voortzetting van de bladen *Aether* en *VGOMedia Magazine*.

Net als z'n voorgangers verschijnt *Recorder* vier keer per jaar. De titel, *Recorder*, en de ondertitel, *Magazine over Mediahistorie*, geven weer wat de bedoeling van het tijdschrift is: het vastleggen van het verleden van de media-industrie. Dat was ook expliciet het doel van voorganger *Aether*. De andere voorganger, *VGOMedia Magazine*, was het verenigingsblad van de organisatie van gepensioneerde mediaprofessionals VGOMedia (meer over de achtergronden van beide bladen in de kaders bij dit artikel). Maar ook hierin is gaandeweg het accent verschoven van verenigings- en pensioennieuws naar verhalen over de mensen die binnen de mediabedrijven een rol hebben gespeeld en de ontwikkelingen in die wereld. Het lag dan ook voor de hand om de krachten te bundelen in het nieuwe blad *Recorder*. Zoals één van onze redacteurs het verwoordt: een combinatie van de chroniqueurs van *Aether* en verslaggevers van *VGOMedia Magazine*. De redacteurs zijn allemaal tot de redactie van *Recorder* togetreden, met één uitzondering. Klaas Koopman, die vele jaren redacteur van *Aether* was, is in verband met zijn leeftijd gestopt. Wij danken hem voor al zijn bijdragen aan *Aether* en zullen zijn inbreng op het gebied van de omroepgeschiedenis en met name ook zijn kennis van de jazzwereld zeer missen. Tegelijkertijd is een nieuwe redacteur aangetreden: oud-RNWO man Peter Veenendaal.

Net als z'n voorgangers heeft *Recorder* niet de pretentie een wetenschappelijk tijdschrift te zijn. Daar zijn andere bladen voor. *Recorder* wil wel de achtergronden en ontwikkelingen in de mediawereld belichten. Dat doen we door ons goed te documen-

teren en, vooral ook, door met de mensen te praten die erbij zijn geweest. Oral history, herinneringen van oud-medi makers en schatten uit archieven zoals de mediacollectie van Beeld & Geluid en de bladmuziekverzameling van de Stichting Omroep Muziek. Waarbij we ons goed rekenschap geven van het feit dat het menselijk geheugen feilbaar is, dat verzamelingen niet altijd compleet zijn, en dat de verhalen best een 'human interest'-kant mogen bevatten maar wel het niveau van het louter anekdotische blijven overstijgen.

Recorder houdt ook het verleden van *Aether* en *VGOMedia Magazine* levend, onder meer door een aantal rubrieken uit beide bladen voort te zetten. Maar ook via de nieuwe website recordermagazine.nl. Daarop vindt u naast de nieuwe inhoud ons archief. De digitale mogelijkheden bieden ons ook de kans de artikelen te verrijken, met aanvullend audiovisueel materiaal, veelal uit het rijke archief van Beeld & Geluid. Bij sommige artikelen ziet u dan ook een QR-code staan, die u hier naartoe leidt. Zo kunnen we het verleden nog beter weergeven.

Bas Nieuwenhuijsen
eindredacteur *Recorder*

Foto: Nico Warnaar

DE UITGEVERS

Recorder is een uitgave van Beeld & Geluid, VGOMedia en de Stichting omroephistorie. Hoe kijken ze terug op VGOMedia Magazine en Aether en wat verwachten ze van de toekomst?

Eppo van Nispen tot Sevenaer, algemeen directeur van Beeld & Geluid

“Als je niet weet waar je vandaan komt, weet je ook niet waar je naar toe moet, is een oude Afrikaanse wijsheid die ik vaak aanhaal. Met liefde doe ik dat, want onze geschiedenis vormt ons. Maar die geschiedenis moet je wel koesteren door hem vast te leggen. En vieren waar kan. Het samengaan van *Aether* en *VGOMedia Magazine* in het nieuwe magazine *Recorder* maakt niet alleen de reikwijdte van die unieke omroepgeschiedenis groter, maar vooral de rijkheid ervan. In *Recorder* kan jong en oud zich optrekken aan de kracht van dromen omzetten in daden. Een unieke mediahistorie die laat zien waarin een klein land heel groot kan zijn. Als Hoofdarchivaris van Dienst van Beeld & Geluid spring ik een gat in de lucht van plezier.”

Hella Liefing, voorzitter VGOMedia

“Van een magazine voor leden naar een mediatijdschrift: de stap is gezet. We weten als bestuur hoe verbindend het blad altijd is geweest, en we zijn verheugd dat we na de fusie met *Aether* een krachtig en prachtig magazine versie 2.0 aan de leden kunnen aanbieden. We houden zo met elkaar de geschiedenis levend voor alle mediamakers met pensioen. Zo blijft waardevolle kennis behouden.”

Ben Groenendijk, voorzitter Stichting Omroephistorie

“Een mediatijdschrift als *Aether* en nu *Recorder* schrijft - letterlijk - geschiedenis. Dat is waardevol. Het is voor toekomstige generaties goed om te weten in welke schoenen ze staan. Ook gun ik ze van harte de ‘ach gut’-momenten. Voor types als ik, nog levende omroepgepensioneerden, herinnert het tijdschrift je soms aan gebeurtenissen waar je met je neus dicht op hebt gezeten. Het blad voedt dan nostalgie. Of brengt terug wat je verouderde hersens kwijt zijn geraakt.”

Zo was VGOMedia Magazine

We schrijven 1971. Onder de toen 380 omroepgepensioneerden heersten onbehagen en zorgen. Het inflatiespook waarde rond en veroorzaakte angst en onzekerheid. De pensioengrondslagen bleven achter bij die van de werkenden. Beslissingen werden genomen ‘over ons en zonder ons’. Waar de werkenden medezeggenschap en inspraak kregen, moesten de gepensioneerden ‘accepteren’. Dit kon zo niet langer, meenden drie NOS-gepensioneerden. Ze besloten dat de senioren zich moesten verenigen om verbetering in hun situatie te bereiken. “Nu lopen alle mensen op hun eigen houtje te griepen”, vonden Wil Kalee, Hajo Gras en Gerard Albers. De belangen moesten via een ‘contactorgaan’ bij het Personeelfonds (de voorloper van PNO Media) worden bepleit.

Een enquête leverde 250 adhesiebetuigingen op en op 22 november 1971 werd in studio 1 van de KRO de Vereniging van Gepensioneerde Omroepmedewerkers (VGO) opgericht. De leden betaalden f. 5,- per jaar ‘tot dekking van kleine kosten’. Verlangens, materiële en immateriële, waren er genoeg.

En? Leverde het wat op, in de jaren die volgden?

Zeker. De achterstand van de gepensioneerden werd opgelost (zij het pas in 1981). De VGO was als ‘toehoorder’ aanwezig bij PNO-bestuursvergaderingen. En zo waren er meer zaken waarmee de VGO succes boekte: meepraten over de hoogte van de vakantietoeslag, over de waardevastheid van de uitkeringen, over de voorbereiding op het pensioen. Twee VGO-leden kregen een plaats in het PNO-bestuur. Toen PNO naast de omroepgepensioneerden ook deelnemers van andere organisaties kreeg (onder andere ANP, Cinecentrum, Universal) veranderde VGO haar naam in VGOMedia: Vereniging van Gepensioneerden van de Omroep en andere Media.

Een eigen tijdschrift kwam er pas in 1990. In de zomer van dat jaar verscheen het eerste nummer, toen *VGO Special* geheten. Het verscheen aanvankelijk tweemaal per jaar en was de eerste jaren vooral een knipselkrant met artikelen over pensioen en ouder worden. Voorzitter J.W. Acda meldde in een introductie-artikel dat de *VGO Special* bedoeld was om de leden kennis te laten nemen “van een aantal feiten en ontwikkelingen op het seniorengebied”. Verder was het blad bedoeld om de contacten tussen bestuur en

leden te “verlevendigen en, zo mogelijk, verbeteren”. Onder voorzitter Eric Boshuijzen en bestuurslid Hans Wentholt kreeg de wat ingedutte *VGO Special* in 2008 een flinke *boost*. De naam werd *VGOMedia Magazine*, er werd een nieuwe redactie gevormd en onder leiding van Willem Hekhuis (ex-NCRV-gids) ontstond een journalistiek magazine met een gevarieerde inhoud en een modern uiterlijk. In oktober verscheen nummer 126. Het laatste... Voortaan valt de nieuwe *Recorder* bij de VGOMedia-leden in de bus.

Willem Hekhuis

Zo was Aether

In 1986 verscheen het eerste nummer van *Aether*, het kwartaalblad dat nu is opgegaan in *Recorder*. Aan de wieg stonden Kees Cabout, toen net gepensioneerd en tot directeur benoemd van het Omroepmuseum, en de jonge mediahistoricus Huub Wijfjes (inmiddels emeritus hoogleraar in de Geschiedenis van Radio en Televisie aan de Universiteit van Amsterdam en hoofddocent Journalistiek aan de Rijksuniversiteit Groningen). Wijfjes was betrokken bij een tentoonstelling in het museum. Hij kwam in contact met Cabout en samen bedachten ze dat er een blad zou moeten komen waarin verhalen over de omroepgeschiedenis een plek konden vinden. Dat werd *Aether*, met een redactie van vrijwilligers, meest gepensioneerde omroepmedewerkers. Artikelen in *Aether* waren niet wetenschappelijk, wel doorgaans gedegen onderbouwd. “Kees vond het eerste nummer flodderig,” vertelt Wijfjes, “maar het werd gaandeweg beter. Ik heb vaak gebruikgemaakt van artikelen uit het blad, bijvoorbeeld voor mijn boek over de geschiedenis van de VARA. *Aether* bevatte degelijke informatie die verder nergens is opgetekend, oral history. Een nadeel daarvan is dat het menselijk geheugen subjectief is, maar als je die verhalen aanvult met informatie uit andere bronnen is het heel interessant. *Aether* kwam los van het Omroepmuseum en ontwikkelde de laatste jaren een nauwe band met Beeld & Geluid (waarin het Omroepmuseum al eerder was opgegaan). De fusie met *VGOMedia Magazine* begrijpt Wijfjes wel: “Dat ligt voor de hand. Ik hoop dat *Recorder* de lijn voortzet en dat de oude nummers goed ontsloten worden, dat is nodig om ze blijvende betekenis te geven.”

Bas Nieuwenhuijsen

Dit is de redactie van **RECORD**ER

- 1 **Klaas Doornbos** (1955) werkte van 1988 tot 1997 bij de afdeling Interne en Externe Betrekkingen van de NCRV als persvoorlichter/woordvoerder. Hij was daarvoor voorlichter bij de Universiteit van Amsterdam. Na de NCRV werkte hij bijna 25 jaar als communicatieadviseur/bedrijfsjournalist bij een communicatieadviesbureau in Bunnik.
- 2 **Dick Klees** (1947) heeft voornamelijk voor de radio gewerkt, al was hij ook de stem van de VPRO-televisie. Begonnen als nieuwslezer bij zeezender Radio Veronica, werd hij presentator en eindredacteur bij de Wereldomroep (*Nieuwslijn*). Vervolgens vervulde hij dezelfde functies bij de NOS (*Met het Oog op Morgen* en *Radionieuws*) en de AVRO (*Radiojournaal*, *Tijd van je Leven* en *Radiocafé*).
- 3 **Bas Nieuwenhuijsen** (1960), begonnen als redacteur bij NOS Radio (Gesproken Woord), later eindredacteur van de Radionieuwsdienst ANP/NOS Radionieuws, schreef voor *Spreek'buïs*, *VGOMedia Magazine*, was eindredacteur van *Aether* en is dat nu van *Recorder*.
- 4 **Willem Hekhuis** (1946), journalist, woont in Leusden. Liep 36 jaar bij de NCRV rond, de eerste 13 jaar als voorlichter, daarna als eindredacteur van de *NCRV-gids*. Vanaf december 2008 eindredacteur van *VGOMedia Magazine*, dat nu samen met *Aether* is opgegaan in het nieuwe *Recorder*.
- 5 **Arno Weltens** (1948), voormalig chef rekwisieten (NOS/NOB), vormgever Nederlands Omroepmuseum, researcher Beeld & Geluid, redacteur *Aether* meer dan 25 jaar, auteur van diverse boeken en artikelen over uiteenlopende onderwerpen.
- 6 **Evert Kooij** (1953) begon na zeven jaar schrijvend journalist bij de *Zwolse Courant* en het *Algemeen Dagblad* in 1983 bij de omroep. Hij werkte bij Radio Rijnmond, NCRV-radio, NOS (*Radio 1 Journaal* en NOS-online) en Omroep Flevoland. Evert, die in Leeuwarden woont, schreef de afgelopen vier jaar al voor het *VGOMedia Magazine*.
- 7 **Nico Warnaar** (1957) heeft een achtergrond als Geluidsjager. Als hobbyist houdt hij zich bezig met het opnemen en bewerken van geluid en muziek. Zijn belangstelling voor het medium radio en voor geluidsregistratie deed hem besluiten artikelen te schrijven voor dit magazine. Hij is journalist noch omroepman, maar wie weet geeft dit juist een onbevangen blik.
- 8 **Peter Veenendaal** (1957), journalist en videomaker. Ooit begonnen bij regionale dagbladen in Noord-Holland en later redacteur/presentator bij AVRO-radio. Toen lange tijd bij de Wereldomroep als eindredacteur, correspondent in Brussel en hoofd van de Nederlandse redactie. De laatste jaren senior editor bij een videoproducent in Hilversum. Sinds 2023 freelancer.
- 9 **Jan Jaap Kassies** (1958) werkt sinds 1987 bij Muziekschatten (de omroepbladmuziekcollectie, zie www.muziekschatten.nl). Hij was als collectiespecialist medeverantwoordelijk voor de podcast *Hilversumse Muziekschatten*, waarvoor nieuwe opnamen zijn gemaakt van handgeschreven materiaal uit de grootste en nog altijd inspirerende collectie bladmuziek van ons land (waarin o.a. de muziek die vanaf 1925 speciaal voor radio en tv is geschreven).
- 10 **Liselotte Doeswijk** (1981), vormgeving, media en geschiedenis, dat zijn de onderwerpen waar zij graag over schrijft. Daarnaast doet zij de eindredactie van *Recorder* online: de website, Facebook- en Instagrampagina's.
- 11 **Bas Agterberg** (1968) is conservator bij Beeld & Geluid. Hij heeft een brede interesse in mediageschiedenis, schrijft artikelen en zorgt waar mogelijk voor archiefmateriaal uit het instituut in *Recorder*.
- 12 **Louis van Hattem** (1940) heeft ruim 34 jaar bij de Omroepvereniging VARA gewerkt als grafisch vormgever. Vanaf het begin van *VGOMedia Magazine* heeft hij dit blad opgemaakt. Hij heeft tevens met de 'woordzoeker' in het blad veel leden een plezier gedaan. Hij was ook vormgever van *Aether* en in het nieuwe blad *Recorder* blijft de opmaak in zijn handen.

Omroepgebouwen **TOEN** **NU**

De TROS zetelde vanaf oktober 1970 in dit voormalige Christelijk Lyceum aan de Lage Naarderweg. Behalve kantoren waren er vijf radiostudio's gevestigd. Dat betekende dat er stevige geluidsisolatie moest worden aangebracht, omdat het gebouw pal aan een drukke spoorlijn ligt. Toen in 2014 de TROS werd samengevoegd met de AVRO, betrokken ze het pand van de opgeheven Wereldomroep. Tegenwoordig is het voormalige TROS-gebouw een bedrijfsverzamel pand.

door Nico Warnaar

Gooi en Vecht Historisch

Nico Warnaar

TROS

1. Lage Naarderweg 47. Christelijk Lyceum - 1920. Van 1971 tot 2014 TROS.
2. Zowel buiten als binnen is er weinig verbouwd, waardoor het oorspronkelijke karakter van deze voormalige pabo grotendeels is behouden.

Gooi en Vecht Historisch

Nico Warnaar

EO

1. Oude Amersfoortseweg 79. Evangelische Omroep, voormalige St. Ludgerus Kweekschool.
2. Dit voormalige R.K.-bastion is een gemeentelijk monument. De naastgelegen kapel is nog in gebruik. Dit sobere U-vormige complex is gebouwd in 1909. In de Aartsbisschoppelijke Kweekschool Sint Ludgerus zag de EO een ruime behuizing, nadat de omroep zich in april 1967 afscheidde van de NCRV.

ELLEN JENS, *decennialang beeldbepalend*

“De rol van Ellen?” herhaalde Wim T. Schippers mijn vraag, toen ik hem in 1976 interviewde voor *Het Parool*. En hij gaf ook meteen het goede antwoord. “Zij houdt de zaak in de hand, zonder Ellen was het allemaal niet mogelijk geweest.”

door Henk van Gelder

De afgelopen weken hebben vele anderen die woorden in veel toonaarden herhaald, ter gelegenheid van haar overlijden. Ellen Jens was de stille kracht achter de schermen van talloze tv-programma's. Een baken van kalmte en praktisch vernuft. Geen naam die dagelijks in de krant stond, geen vrouw die voortdurend de aandacht van de buitenwereld trok. Maar ze was wel degene die orde schiep in de chaos van klassiekers zoals de Schippers-shows met Fred Haché, Barend Servet en Sjef van Oekel, beproefde programma's als ... *Adriaan van Dis* en *De Plantage* (met Hanneke Groenteman op zondagmiddag) en de met niets te vergelijken afleveringen van *Jiskefet*. Ze fungeerde als producer en/of regisseur – die grenzen werden in haar geval zelden erg scherp getrokken. Wie haar in de studio zag rondlopen met haar eeuwige blocnote onder de arm, kon er in elk geval op vertrouwen dat alles in orde zou komen. Wie met haar samenwerkte, kon het zo gek niet verzinnen of Ellen regelde het. En vervolgens bracht ze het vlekkeloos in beeld.

Rechten in Leiden

Ellen Jens werd op 6 oktober 1940 geboren in Wassenaar, waar ze ook naar het gymnasium ging. In die tijd wilde ze eigenlijk actrice worden, zei ze in een van de weinige interviews die ze ooit gaf. Of schrijfster. Maar het leek haar verstandig eerst rechten te gaan studeren, want zo'n studie zou overal bruikbaar kunnen zijn. Wel deden zich aan de Leidse universiteit allerlei activiteiten voor, omdat er een lustrum te vieren viel. Zo speelde ze mee in een lustrumcabaret van studiegenoot Paul van Vliet en in de parodistische musical *No bed for Bacon*, in het Kurhaus in Scheveningen, geregisseerd door de jeugdige toneelleider Berend Boudewijn.

De VPRO

Tot het studentenbestaan haar begon te vervelen. En bij toeval kreeg ze toen een advertentie onder ogen in de *VPRO-Gids* (destijds nog *Vrije Geluiden* genaamd). De VPRO zocht een programmamedewerkster – en dat leek haar wel wat. Na een gesprek met toenmalig directeur Arie Kleywegt werd ze uitgekozen, uit 200 sollicitatiebrieven. Kleywegt koppelde haar aan Warry van Kampen, toenmalig regisseur en hoofd amusement bij de

VPRO. Scriptgirl en regie-assistente – dat was zo ongeveer haar takenpakket. Ze trad er begin 1964 in vaste dienst.

Een van de eerste uitzendingen waaraan ze meewerkte was een optreden van de grote chansonnier Jacques Brel in café-restaurant Huis met de Pilaren in Bergen (NH), exclusief voor de VPRO geregistreerd onder leiding van Van Kampen. Zo kon Ellen Jens nog met groot plezier navertellen hoe kwaad Brel was om het feit dat dat Nederlandse omroepje hem had laten zingen in een horecazaak. “Het was een gênante vertoning voor iemand zoals Brel,” beaamde ze.

Vier kapiteins

In die beginjaren werkte ze ook regelmatig mee aan de bezienswaardige shows die regisseur Rob Touber voor de VPRO maakte – inclusief een special met Adèle Bloemendaal in India. Touber stond bekend als een baanbrekende beeldenstormer, die niet alleen uiterst hoge eisen stelde aan zichzelf, maar ook aan iedereen om hem heen. Ellen Jens bleek echter uitstekend tegen hem opgewassen te zijn. Geen wonder dus, dat de keus al snel op haar viel toen de VPRO in het najaar van 1971 in zee ging met Wim T. Schippers, Wim van der Linden, Ruud van Hemert en Gied Jaspars.

Samen waren zij de wildebrassen die alle televisiewetten omverwierpen met de onbedaarlijke onzin van types zoals Fred Haché, Barend Servet en Sjef van Oekel. Vier kapiteins op één schip, rede-neerde de omroep – het zou geen kwaad kunnen daar iemand tussen te zetten die van toeten en blazen wist als het om de productie van een tv-programma ging. En zo werd Ellen Jens allengs de vrouw die alles mogelijk maakte – en die ook menigmaal de vier uiteenlopende meningen van de vier geestelijk vaders tot één mening wist samen te brengen. Zo dat de scriptgirl uit het begin langzaam maar zeker uitgroeide tot de onwankelbare producer van een serie shows die in de Nederlandse tv-geschiedenis onuitwisbare sporen achterliet. Het facilitaire bedrijf van de NOS, waarmee de omroepen destijds een verplicht systeem van winkelnering onderhiel-den, had zo iets nog nooit meegemaakt. Eigenlijk kwam dat VPRO-clubje steeds weer te laat met de wensenlijst (decors, techniek, rekvisieten) voor de volgende show. Maar elke keer ging de NOS-ploeg door de knieën voor haar charmante vasthoudendheid. Zoals ze er ook telkens weer in slaagde binnen de budgettaire beperkingen te blijven zonder zichtbare concessies te doen.

Ongevraagd nam ze toen ook nog een andere taak op zich, door zich te ontfemen over de figuren die in die shows de hoofd- en de bijrollen speelden – geen beroepsacteurs, maar amateurs van zeer uiteenlopend allooi die vaak werden gevraagd hun tv-bekendheid te verzilveren door het aannemen van schnabbels in den lande. “Ellen vangt ze op, adviseert ze een beetje over dingen die buiten de show omgaan,” zei Wim T. Schippers toentertijd in *Het Parool*. “Bekijken of het goed voor ze is om op bepaalde aanbiedingen in te gaan.”

Schippers en Van Dis

Schippers werd (en bleef) haar man en daarnaast had ze een relatie met Adriaan van Dis. “Zij verstond de kunst met twee mannen te leven. Oprecht én goochelend,” schreef Van Dis bij haar dood in de *NRC*. “Alleen benauwde lieden begrijpen dat niet.” Uit de shows die naar Fred

Haché en Barend Servet heetten, kwam in de loop van de jaren zeventig de ene na de andere comedyserie naar Schippers-snit tevoorschijn – van *De lachende scheerkwast* via *Op zoek naar Yolanda* naar de langlopende reeks *We zijn weer thuis*, waarin Schippers zelf een hoofdrol speelde, met Ellen Jens als co-regisseur. En daar was ook *Van Oekel's Discohoek*, waarin ze opnieuw glorieerde als de producer die alles voor een grijpstuiver gedaan kreeg.

Meercameraregie

Bij de VPRO kwam ze, zo gezien, als geroepen. De VPRO-traditie was immers filmisch. Mannen als Hans Keller, Roelof Kiers en Cherry Duyns maakten hun programma's – meestal documentair van aard – in cinematografische stijl, met één camera. Studio-ervaring met meerdere camera's was in hun kringen dun gezaaid. Dus toen de VPRO meer zendtijd kreeg en meer talkshows ging maken, was Ellen Jens daarvoor de ideale regisseur. Tot haar vele wapenfeiten in dat genre behoorden programma's als *Hier is...* *Adriaan van Dis*, *De Plantage* (Hanneke Groenteman) en *VPRO Boeken* (Wim Brands). Ze combineerde inhoudelijke interesse met praktische flair en schrok er ook niet voor terug om desnoods zelf via haar imposante netwerk gasten binnen te halen die eerder weigerachtig gedrag hadden vertoond.

En tot de velen waarvoor Ellen Jens heeft gewerkt, behoorden natuurlijk ook de *Jiskefet*-mannen voor wie ze jarenlang de studioregie op zich nam. Dat er toen drie kapiteins op het ene schip stonden, moet haar weleens hebben doen denken aan de tijd dat dat ze nog met vier kapiteins te maken had. Of misschien ook niet, want ze keek zelden terug. Terwijl er veel was om op terug te kijken. ■

Henk van Gelder schrijft onder meer voor *NRC* en is auteur van een reeks boeken over artiesten

Linker pagina: Ellen Jens, de vrouw achter veel VPRO-programma's. Foto: Kippa/Beeld & Geluid

Ellen Jens aan het werk voor *Op zoek naar Yolanda*, midden Wim T. Schippers, links vermoedelijk cameraman Kees Posthuma. Foto: Beeld & Geluid

“ZONDER ELLEN WAS
HET ALLEMAAL NIET
MOGELIJK GEWEEST”

NIEUW BINNEN

*Is het een trompet?
Is het een trombone? Een hoorn?
Nee, een Sax-zesventieltrombone!*

door Erwin Voorhaar

Het was dit keer moeilijk om iets te kiezen voor deze rubriek. Zo kwamen een fraaie 16mm Arriflex camera met toebehoren, decortekeningen en kleding van de immens populaire serie *Ter land, ter zee en in de lucht* in de collectie van Beeld & Geluid in de afgelopen periode. Ook werd een fraaie eenlamps radio-ontvanger (gebruikt in de oorlog) geschonken. Wellicht kom ik daar later nog wel eens op terug. Het voorwerp dat we op 1 november uit handen van schenker en Ramblers-liefhebber Nol van Bennekom mochten ontvangen, is echter zo merkwaardig dat het hier toch even voor het voetlicht gebracht moet worden.

Erwin Voorhaar (links) krijgt het instrument van Nol van Bennekom aangeboden (op locatie bij Beeld & Geluid)

Beeld & Geluid is alweer enige tijd geleden gefuseerd met het in Rotterdam gehuisveste *Musiekweb*. Een muziekbibliotheek met een enorme collectie van honderdduizenden platen en cd's, te leen voor iedereen. Beeld & Geluid zelf is altijd wat meer gericht geweest op het "beeld", en stelt daarvan ook veel tentoon in de museumruimte en het bezoekersdepot. Maar het fenomeen "geluid" kun je ook laten zien. Aan de hand van platenspelers, radio's, bandrecorders... Bij geluid (maken) denkt men wellicht ook aan muziekinstrumenten. Deze nemen we voor onze collectie alleen aan als er een zeer bijzonder verhaal aan zit. Of een beroemd persoon het instrument heeft bespeeld. Zo hebben we inmiddels het Magic Organ (Keizerwaard orgel) waar onder andere Cor Steyn en Stef Meeder op speelden. En we kunnen natuurlijk de beroemde Toeterix van Tobi Rix (Tobias Lacunes) laten zien. Daarbij past dan de schenking van Nol van Bennekom perfect.

Sax-zesventieltrombone

Wat is het? Wanneer men achteloos de foto's bij dit verhaal bekijkt, zal het misschien moeilijk zijn om een naam te bedenken voor het instrument. Is het een trompet? Is het een trombone? Een hoorn? Eigenlijk geen van alle – we kijken naar een Sax-zesventieltrombone, ook wel tenor-ventieltrombone genoemd. Een verbetering van een bestaand instrument, en voor het grootste gedeelte bedacht door de meest beroemde instrumentmaker ooit: Adolphe Sax.

In 1791 werd in Dinant (B) Charles-Joseph Sax geboren. Hij leerde al snel een instrument (serpent) te

De Sax-zesventieltrombone, ook wel tenor-ventieltrombone genoemd

bespelen en besloot een fabriek van muziekinstrumenten op te richten. Het vak van muziek-instrumentenmaker leerde hij zichzelf. Zijn fabriek in de Brusselse Bisschopsstraat werd al snel beroemd en de vervaardigde instrumenten wisten te bekoren, want Charles Sax kreeg een grote opdracht: hij mocht op verzoek van Koning Willem I het leger (toen nog van België én Nederland samen) voorzien van muziekinstrumenten voor de destijds daar aanwezige orkesten.

Adolphe Sax

Zoon Antoine-Joseph (Adolphe) Sax werd (eveneens in Dinant) als oudste van 11 kinderen geboren in 1814. Zijn vader leerde hem de kneepjes van het vak van instrumentmaker en in 1835 werd Adolphe de leider van de fabriek in Brussel. Zelf studeerde Adolphe Sax fluit en klarinet en werd snel een bijzonder goede muzikant. Hij besloot zelf de klarinet te gaan perfectioneren, en deed dat zo goed dat destijds beroemde componisten als Halévy, Berlioz en Meyerbeer dat oppikten en hiervoor specifiek gingen schrijven. Als je een klarinet verlengt en dat extra stukje ook nog met een boogvorm smeedt, heb je al een instrument dat lijkt op een saxofoon. Inderdaad, we kennen tegenwoordig de naam Sax

nog altijd als uitvinder van vooral de saxofoon. Hij presenteerde de eerste (bas-)saxofoon op de Industriële Tentoonstelling van Brussel in 1841. Hij wilde een instrument ontwikkelen met meer kracht in het geluid dan de klarinet, maar ook met het sonore van een strijkinstrument. In Brussel kreeg Sax te maken met gedoe, rechtszaken

“Het instrument is fysiek gezien erg zwaar en ligt niet makkelijk in de hand”

en jaloezie waardoor hij besloot te verhuizen naar Parijs. Daar had hij toch minder succes. Het ontwikkelen van de groep van 7 saxofoonsoorten (Sopranino, Sopraan, Alt, Tenor, Bariton, Bas en Contrabassax) was van enorme invloed op de muziekontwikkeling, de klank sprak aan en het instrument

Dansorkest The Ramblers,
opname gemaakt in december
1950 met geheel rechtsbo-
ven (met trombone) Marcel
Thielemans

dat het toch wel heel erg moei-
lijk is om hierop goed te leren
spelen, en dat het instrument
fysiek gezien erg zwaar is door
het grote gewicht, waardoor

de trombone ook niet zo heel
makkelijk in de hand ligt. Uiteindelijk
nam de (nu zeer bekende) schuif-
trombone de functie van deze toch
wat vreemde uitvinding over. Dit
instrument is gemaakt door de Belgi-
sche fabriek Van Engelen. Opgericht
door de kopersmid François-Joseph
van Engelen in 1826 werd het een van
de leidende muziekinstrumentfabrie-
ken in België, en was gevestigd in Lier
(provincie Antwerpen). Uiteindelijk
namen drie kleinzonen het bedrijf
over en zetten het voort als Van Enge-
len Frères – Gebroeders van Engelen,
in die periode (rond 1900) moet
het aan Beeld & Geluid geschonken
instrument zijn vervaardigd.

Marcel Thielemans

Nol van Bennekom gaf dit qua
geschiedenis interessante object
aan ons, maar het instrument werd
destijds ook aan hem geschonken.
En wel door de bespeler: zanger,
trombonist en bandleider Marcel
Thielemans. Hij behoorde lange tijd
tot de meest populaire zangers van
Nederland. Bekend van titels als *Hij
wel, Dag Schatteboutje, Als sterren
flonkrend aan de(n) Hemel staan, Sous
mon Parapluie d'Amour, Zeg kleine
Schooljuffrouw en Fietsen op de heide*
was hij tussen 1930 en 1965 samen

met zangers als Eddy Christiani en Max van Praag steevast een van de
meest beluisterde vocalisten op de radio. Thielemans werd in Schaar-
beek (bij Brussel) geboren op 13 mei 1912 en overleed in Hilversum
op 15 mei 2003. In 1933 werd hij aangenomen
als trombonist (met een ‘gewone’ schuifrom-
bone) bij het radio – dansorkest The Ramblers.
Daar werden al snel zijn zangkwaliteiten met veel
succes ingezet. Samen met Jack Bulterman, Wim
Poppink en (later) Jany Bron zorgde hij voor
het vocale geluid bij deze bekendste dans- en
swingband van Nederland. Het op 1 september 1926 opgerichte orkest
The Ramblers verpakte swingende nummers in attractieve shows op
de Bühne, waarbij ruimte was voor humor. Zo werden kleine, muzikale
toneelstukjes opgevoerd (bijvoorbeeld *Het Proces van Pietertje Swing*)
naar voorbeeld van het Franse orkest Ray Ventura. In de tweede helft
van jaren ’30 maakten The Ramblers internationaal furore met hun
zuivere jazzopnamen samen met de (voor de jazzgeschiedenis) zeer
belangrijke tenorsaxofonist Coleman Hawkins (1904-1969) en andere
Amerikaanse gastmuzikanten.

Na 1945 kende het Ramblers orkest nog een periode van ongeveer 10
jaar met vele successen, niet in het minst door de stem van Marcel
Thielemans. Grappig detail is dat Thielemans ook wel eens optrad bij
het KRO Amusementsorkest van Klaas van Beeck (*Tierlantijntijd*)
wat men bij de werkgever van The Ramblers, de VARA weer niet zo
leuk vond. Het Franse chanson was overigens in die dagen ook zeer
populair en werd door Marcel Thielemans met een klein ensemble
onder leiding van accordeonist Addy Kleijngeld met veel succes ge-
bracht. Al dit repertoire is (bijvoorbeeld via *Muziekweb*) te beluisteren
op de vele cd’s en platen die van het orkest zijn verschenen. Thielemans
deed in 1957 en 1960 mee aan Nederlandse songfestivals en speelde
na het stoppen bij The Ramblers ook nog bij de Big Band van Boy
Edgar. Maar dat betrof (toen) moderne bebop – bigband muziek. The
Ramblers bleven onder leiding van Theo Uden Masman actief tot in
het jaar 1964, maar de moderne muziek verdrong dit repertoire en de
(dure) grotere orkesten steeds meer. Men poogde nog met vocalisten
als Rob de Nijs en Anneke Grönloh om zich bij de jeugd aan te sluiten,
maar de populariteit daalde. Op 11 april 1964 vond de laatste (VARA)
uitzending van het orkest plaats. Een jaar later, op 27 januari, overleed
de leider Theo Uden Masman. Hij was zeer bekend geworden door zijn
tijdens de eindtune *Farewell Blues* uitgesproken woorden “Maarrrrr wij
komen terug!” Muziek bij de VARA werd voortgezet door het VARA
Dansorkest onder leiding van (Ramblers orkestlid) Charlie Nederpelt.
Het “Maarrrrr wij komen terug... bleek juist, want in 1974 werden The
Ramblers heropgericht. Eerst onder leiding van Jack Bulterman en
na diens overlijden stond van 1978 tot 1998 Marcel Thielemans voor
het orkest. Ook werden toen de bekende oude Ramblers-hits weer

opnieuw opgenomen met zang van
Marcel. Na 1998 kwamen Jacques
Schols en Cees Kranenburg (zoon van
Ramblers-drummer
Kees Kranenburg)
als leider. Sinds
2022 wordt de
band geleid door
trompettist Loet
van der Lee, en zijn

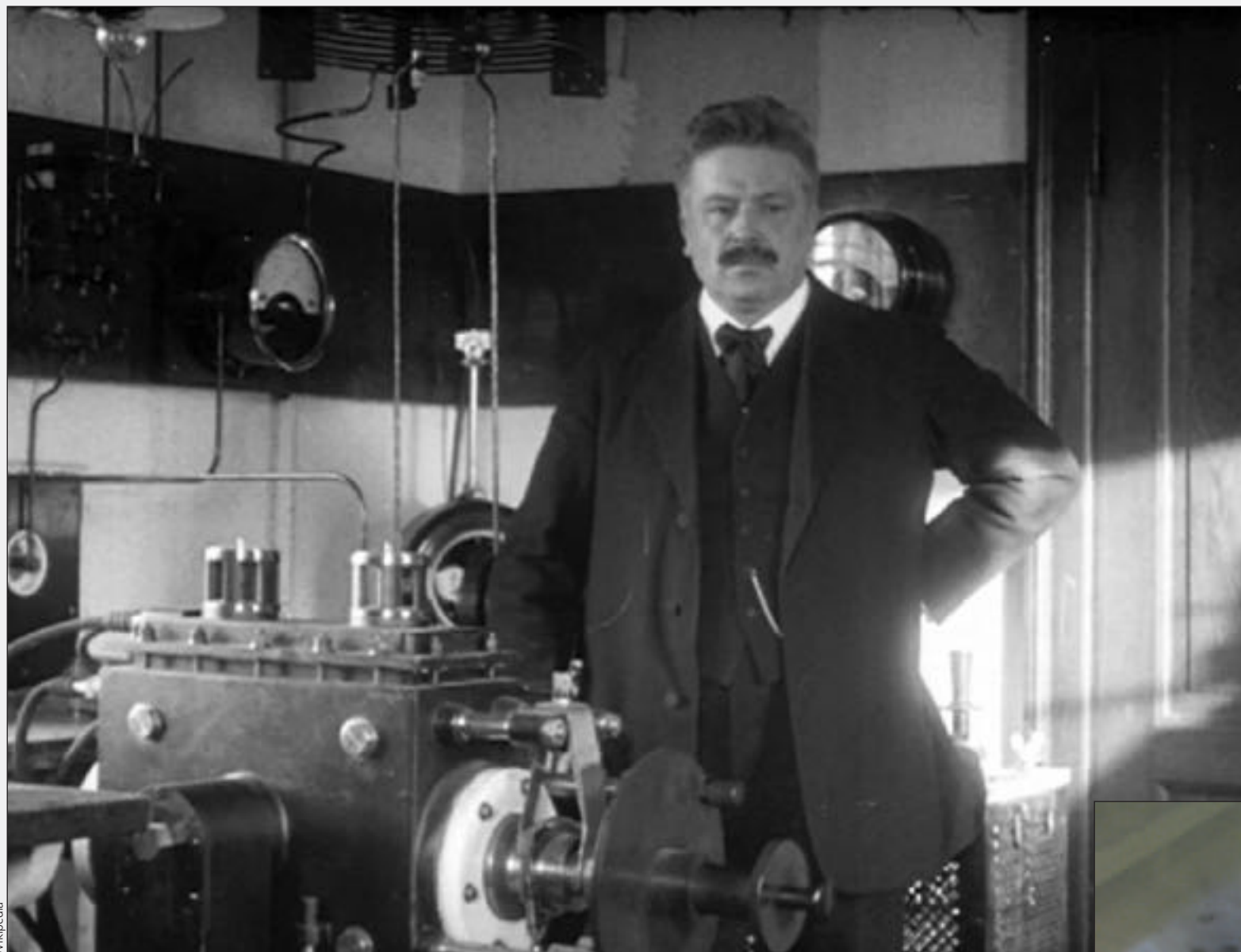
als vocalisten Janne Schra en Ronald
Douglas aan het orkest verbonden.
Het feit dat men nog steeds optreedt
is (al in 1992) in het *Guinness Book
of Records* gekomen, want daar staat
men als oudste dansorkest ter wereld
(wat nog altijd optreedt) vermeld. Dit
merkwaardige muziekinstrument met
zijn directe link naar de grote Adolp-
he Sax is dus om meerdere redenen
ontzettend leuk om in de collectie te
hebben, want zo kan ook het verhaal
van zanger Marcel Thielemans en het
beroemde orkest The Ramblers ook
worden verteld. Het instrument ligt
nu bij de accordeon van John Wood-
house, het Magic Organ en de Toete-
rix en zal zich daar zeker thuisvoelen.
Samen vertellen ze de geschiedenis
van de Nederlandse amusementsmu-
ziek en de vele muzikanten uit dat
genre. ■

Erwin Voorhaar is selecteur van de
objectencollectie van Beeld & Geluid

Bronnen:

Nol van Bennekom

Francis Pieters *The History of the Wind Band
in Belgium Part 1*

Wikipedia

Recorder

door Nico Warnaar

Recorder – dat is dus de naam van het nieuwe magazine dat u nu in handen hebt. Over de oerknal van de recorder, het opnameapparaat, staat een interessante uiteenzetting in het boek: *De Elektriciteit*, geschreven door P. van Cappelle en uitgegeven in 1903. De subtitel luidt: *Hare voortbrenging en hare toepassing in het maatschappelijk verkeer. Over de telegrafie, elektrische schellen, het seinwezen, de telefonie en de microfoon.*

Links: Poulsen maakte de oudst bewaard gebleven elektromagnetische audio-opname

Onder: De Telegraphon

Een Deense ingenieur genaamd Waldemar Poulsen gaf in 1898 de eerste praktijkgerichte aanzet tot elektromagnetische geluidsregistratie. Zijn bedenkensel schonk hij de naam: Telegraphon. Deze Telegraphon zag kans geluidstrillingen via elektromagnetische inductie op te tekenen en die opname daarna weer te geven.

De Amerikaan Oberlin Smith kwam al in 1888 met theoretische methoden om elektroakoestische trillingen langs mechanische weg op te slaan. Edison experimenteerde rond 1877 met een wasrol. Maar Waldemar Poulsen kon de eerste, praktische ‘hardware’ recorder feitelijk werkend demonstreren.

De Telegraphon als memorecorder was geen commercieel succes

De Telegraphon werd geïntroduceerd tijdens de Wereldtentoonstelling van Parijs in 1900. Poulsen werd in de gelegenheid gesteld een redevoering van de Oostenrijkse keizer Franz Joseph op te nemen. Het is tot nu toe de oudst bewaard gebleven elektromagnetische audio-opname van gesproken woord!

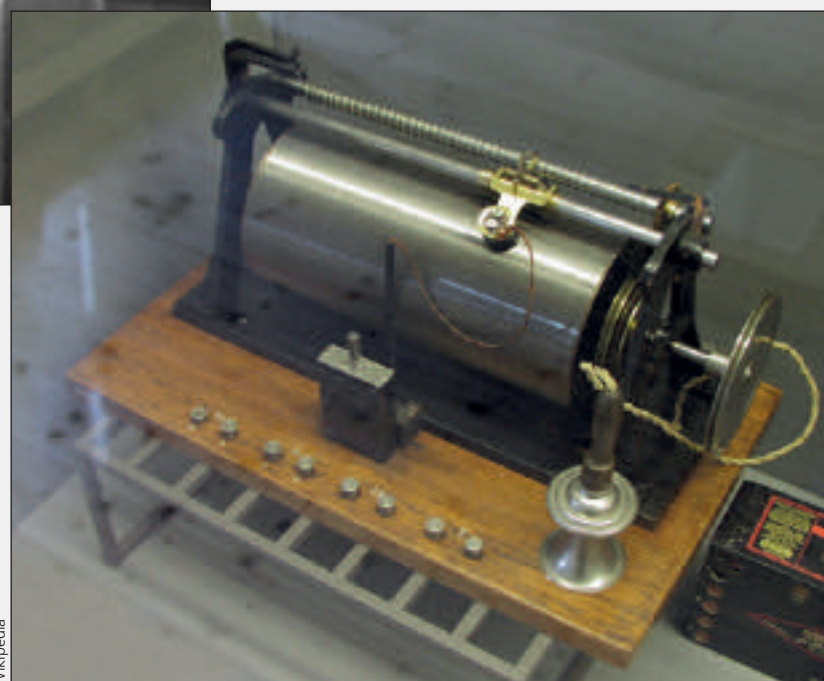
De Telegraphon werd daarna ingezet voor het dicteren van brieven. “De chef van het kantoor spreekt in een

zogenoeten micro-telefoon, die is verbonden met een kast die enkele knoppen bevat. De Telegraphon is opgesteld op een tafel. Daarnaast is een schrijfmachine geplaatst. De typiste heeft twee telefonen tegen de oren geplaatst en regelt met de voet de voortgang van het apparaat. Zo heeft zij beide handen vrij om de schrijfmachine te bedienen.”

Waldemar Poulsen voorspelde: “Door het gebruik van – in de laatste tijd gevonden – relais en versterkingtoestellen van stromen, zal de Telegraphon in meer toepassingen gebracht kunnen worden.”

Vanuit commercieel oogpunt boekte de Telegraphon als memorecorder in den beginne geen succes. Maar doorontwikkelde opvolgers trokken later wel steeds meer belangstelling bij radio-omroepen en bij Defensie. Het Duitse AEG (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft) produceerde, voortbordurend op het concept, in 1934 de Telefunken Magnetofon, slim gebruikmakend van octrooien die eerder waren opgekocht van Thomas Alfa Edison. Die geluidskwaliteit was stukken beter dan de Telegraphon en daardoor geschikt voor meer dagelijkse toepassingen.

Ten langen leste bleken de Telegraphon en de Magnetofon de kraamkamers te zijn voor de latere lint- of taperecorders en zelfs voor de huidige (draaiende) harddiscs in computers. ■

Wikipedia

Waldemars kwellende vraag was: hoe kun je geluid via elektriciteit (als zijnde magnetische variaties) vastleggen? Daartoe bedacht hij om een zeer dunne staaldraad te laten bewegen langs een elektromagneet, die is verbonden met een element. De draad krijgt zo magnetisering via een secundaire winding.

Jan Corver -

De man die de radio populair maakte

door Bas Nieuwenhuijsen

Piepjes, meer viel er aanvankelijk niet te beluisteren in de ether. Morseseinen, waarmee informatie over enorme afstanden draadloos kon worden verzonden. De uitvinding van Guglielmo Marconi trok in Nederland in het begin vooral de aandacht van militairen en reders. Publicist en radioamateur Jan Corver introduceerde het nieuwe medium bij een breed publiek.

In zijn nieuwe boek *Jan Corver – vader van het radioamateurisme* geeft Gidi Verheijen een zo compleet mogelijk beeld van leven en werken van deze radio-pionier. Verheijen is daarvoor bijzonder geschikt: hij heeft zich grondig verdiept in de radiotechniek, is zendamateur en beschikt over een geoefende pen. Een biografie wil hij het boek niet noemen, dan

“Hij heeft de radio bij een groot publiek onder de aandacht gebracht”

had hij een psychologische interpretatie van zijn held moeten geven en daar waagt

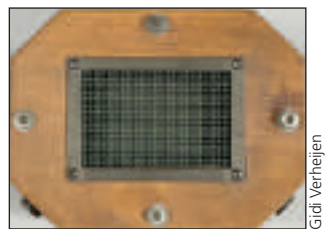
hij zich niet aan. Verheijen, van huis uit chemicus, vindt dat buiten zijn expertise liggen. Toch is hij niet blind voor de eigenaardigheden van de mens Jan Corver. “Corver is drie keer getrouwd, zijn eerste en tweede vrouw zijn overleden. In 1917 is zijn tweede vrouw ziek en schrijft hij daarover in een brief aan zijn ouders. Hij maakt zich zorgen, ze zal ook niet zo lang daarna aan die ziekte overlijden. De rest van die brief gaat over een technisch onderwerp, de brug van Wheatstone, die kan worden gebruikt om weerstanden te meten. Hij verduidelijkt het onderwerp met een schetsje en een aantal formules. Dat is wel opmerkelijk.”

Journalist

Corver was een beroepsschrijver, met grote interesse voor de radiotechniek. Hij begon zijn loopbaan als journalist bij de *Leeuwarder Courant*. Verheijen:

“Hij schreef over tal van onderwerpen, van filosofie en religie tot natuur en biologie. Hij bezat een zeer brede kennis.” Die kreeg hij waarschijnlijk deels van huis mee, zijn ouders waren beide opgeleid voor het onderwijs. Vader Corver koos echter voor een heel andere carrière, hij werd telegrafist en was jarenlang directeur van post- en telegraafkantoren in verschillende plaatsen in het land.

Zoon Jan had zijn belangstelling voor radiotechniek dus niet van een vreemde. Het duurde wel nog even voordat hij daarmee echt iets deed. In 1908 verliet hij de krant om redacteur te worden van de nieuw opgerichte Tachygrafische Inrichting van de Tweede Kamer. “Hij was geen stenograaf, zoals wel eens wordt gedacht, maar maakte een beknopt, leesbaar verslag van wat in de Tweede Kamer besproken was, dat dezelfde dag nog werd gepubliceerd,” legt Verheijen uit.

Gidi Verheijen

G. J. Eschauzier, een medewerker van Corver, bouwde deze microfoon in 1935, naar het beroemde model van Eugen Reisz (naar wie de radioprijs de Zilveren Reissmicrofoon is genoemd), nu in depot bij Beeld & Geluid

Eerste stappen

Corver ging in Den Haag wonen en werd daar lid van de plaatselijke afdeling van de Nederlandsche Vereeniging voor Weer- en Sterrenkunde, waarbij ook de radioamateur A. H. de Voogt was betrokken. Corver kwam zo in contact met het fenomeen radio. Samen met anderen bouwde hij apparaten voor het ontvangen van radiotelegrafische berichten. In 1913 leidde dat tot zijn eerste publicatie op dit gebied, een artikel in het blad *Panorama*. Dat was het begin

van een ware stortvloed aan artikelen in vooral de bladen *Radio Nieuws* (maandelijks) en de ‘sneldienst’ daarvan, *Radio Expres*, dat wekelijks verscheen. Corver was bijzonder productief als auteur en schreef fulltime vanaf 1924, toen de Tachygrafische Inrichting waarvan hij inmiddels directeur was geworden, werd opgeheven en hij op wachtgeld werd gesteld.

Handschrift

Corver was niet alleen actief als publicist, hij nam ook zitting in het bestuur van de AVRO, van 1928 tot 1953, waarvan hij onder meer penningmeester en secretaris was. Ook vertegenwoordigde hij de AVRO in de Raad van Beheer van de NOZEMA, tot zijn dood in 1956. Zo goed gedocumenteerd als zijn ‘radiojaren’ zijn, zo weinig bleek er bekend over de periode voor 1913, merkte Verheijen tijdens zijn onderzoek voor het boek. “Hij heeft zelf heel veel over radiotechniek geschreven en een grote collectie van zijn objecten, die hij deels zelf heeft gemaakt, is ondergebracht bij Beeld & Geluid. Maar er is over hem maar weinig gepubliceerd. Ik heb wel een aantal interessante vondsten gedaan, waaronder zijn sollicitatiebrief bij de Tachygrafische Inrichting. Ik vond ook een boekje bij een kristalontvanger die naar de instructies van het artikel in *Panorama* was gebouwd. Dat is een cahier met notities in twee handschriften. Het gaat om een beschrijving van de techniek, en om waarnemingen die met het toestel zijn gedaan in Venlo. Op het adres dat daarbij staat, woonde de vader van Corver, en ik heb kunnen achterhalen dat het cahier is gekocht in de straat in Den Haag waar Jan Corver woonde. Een forensisch handschriftkundige heeft onderzocht of het de handschriften van Jan Corver en zijn vader zijn. Hij kon bevestigen dat de technische beschrijving inderdaad door Corver is geschreven. Van de waarnemingen is niet honderd procent zeker dat ze door zijn vader zijn opgetekend. Maar het is wel heel erg waarschijnlijk.”

Verdienste

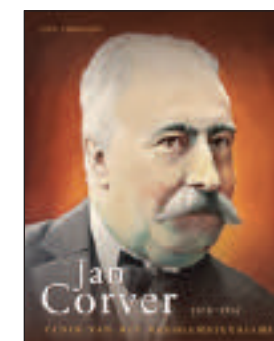
Corver is niet volledig vergeten, maar krijgt niet de waardering die hij verdient, vindt Verheijen. “Hij heeft met zijn boeken en artikelen een complexe, technische zaak, de radio, bij een groot publiek onder de aandacht gebracht.” Een verdienste die een boek over deze pionier zeker rechtvaardigt. Een boek dat

Gidi Verheijen

Een deel van de verzameling technische objecten van Jan Corver in depot bij Beeld & Geluid, inclusief foto van Corver met pijp

een beter lot verdient dan het enige schilderij dat van Jan Corver is gemaakt door een medewerker van de decorafdeling van de toenmalige ‘grote’ NOS en dat in de Marconizaal in het voormalige hoofdgebouw hing, tot het in een depot van Beeld & Geluid werd opgeborgen. Het werd tijdens de research voor het boek van Verheijen ‘teruggevonden’ en siert de omslag ervan. Verheijen, zelf inmiddels bijna 80, lijkt gelukkig nog niet uitgeschreven. “Iets over de mannen van het eerste uur van de NSF misschien, mensen zoals Dubois en White. En ik heb veel materiaal over de Duitse Rundfunkspende en over Mark Gorter, een vroege radioamateur, die als jongen van 18 toestellen bouwde en een eigen zaak in apparatuur opzette. Van 1926 tot 1931 was hij in dienst bij de NSF, uiteindelijk als hoofd van de showroom, en nog later als technicus bij de NSF Omroepdienst in Hilversum voor de omroepen AVRO, KRO en VARA.” ■

Jan Corver - vader van het radioamateurisme is verkrijgbaar bij de auteur (gverhe@planet.nl) en kost € 10, bij toezending € 16.

RADIO KOOTWIJK INSPIRATIEBRON VOOR MODERN KLASSIEK WERK

Het lijkt zo’n tien jaar geleden aan Nederland voorbij te zijn gegaan, maar Radio Kootwijk was in 2012 de inspiratiebron voor een muziekstuk van de hedendaagse Amerikaanse componist Mason Bates (1977). Hij was gefascineerd door de mogelijkheid om eind jaren twintig al een telefoongesprek te kunnen voeren tussen Nederland en wat toen nog Nederlands-Indië heette.

door Peter de Ruiter

Het stuk van twintig minuten, getiteld *Mass Transmission*, wordt op 17 maart 2024 uitgevoerd in de kathedraal van de Zweedse stad Lund. Maar voor wie dat te ver is, zijn er Spotify en aanverwante platforms. De Nederlandse luisteraar herkent aan het begin van het eerste van drie delen al snel een stukje zang van Willy Derby. Deze Haagse zanger vierde in de jaren twintig en dertig successen met sentimentele liedjes, zoals ook *Hallo Bandoeng*.

“‘t Kleine moedertje stond bevend / Op het telegraafkantoor / Vriendelijk sprak de ambtenaar: “Juffrouw / Aanstands geeft Bandoeng gehoor” / Trillend op haar stramme benen / Greep zij naar de microfoon / En toen hoorde zij, o wonder / Zacht de stem van haren zoon”

12.000 kilometer verderop

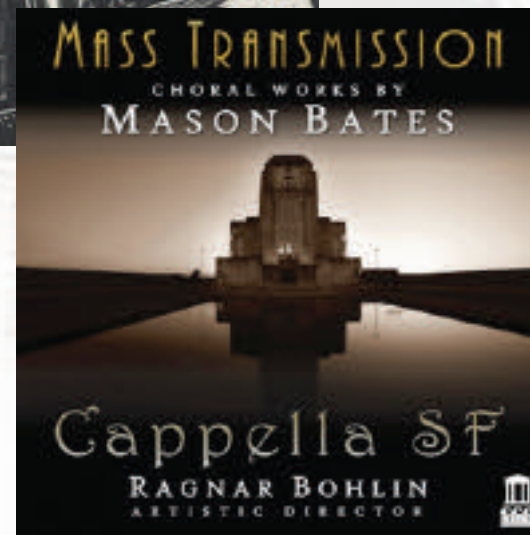
Die zoon bevond zich op dat moment ruim 12.000 kilometer verderop. Het was een godswonder om die *live* aan de lijn te hebben. De telefoon bestond al een tijdje en de radio stond in haar kinderschoenen. “Radio Kootwijk verenigde vanaf 1925 die twee via de korte golf. Aanvankelijk konden burgers en journalisten gratis bellen. In januari 1929 was dit voorbij en diende je voor drie minuten bellen 33 gulden neer te tellen.” Dat was in die tijd een klein vermogen. Dit zegt Ruud Maltha, bibliothecaris van Beeld & Geluid Den Haag en gepensioneerd ontwikkelaar van telefooncentrales in Nederland. Als bewijs toont hij de advertenties uit die tijd, die dit voormalige Museum voor Communicatie in zijn bezit heeft. In de collectie bevindt zich ook een portable telefoonset waarmee de toenmalige PTT op huisbezoek kwam om het hele gezin met Indië te verbinden. De familie kon ook naar de studio van de PTT komen aan de Haagse Kortenaerkade, die was uitgevoerd met dikke kleden op vloer en wanden om resonantie tegen te gaan.

Links: Gravure van de hand van Fokko Mees uit het boek *Hallo Bandoeng! Hier Den Haag!* uit 1928 (collectie Beeld & Geluid Den Haag)

Rechts: Twee ontwerpen voor advertenties over bellen met Nederlands-Indië (collectie Beeld & Geluid Den Haag)

Onder: Cover van Mason Bates’ werk *Mass Transmission*, met op de foto Radio Kootwijk, zijn inspiratiebron

Pastorale propties

Aan het begin van Bates’ compositie luister je behalve naar de stem van Willy Derby ook naar de bijna buitenaardse geluiden als het zoeken naar een zender op een radio en andere ‘radiostoringen’. Ook mengt Bates vlagen van gamelanmuziek door zijn compositie, die evenals de radio-storingen (“static”) gedurende de compositie met regelmaat terugkeren. Mason Bates staat bekend om zijn combinatie van

elektronische geluiden en analoge instrumentatie. In *Mass Transmission* komt daar het koor Capella SF bij uit San Francisco, dat verhalende teksten in pastorale proporties ten gehore brengt.

“What I love most about Java are the moments I wake up. I stay just a little longer in bed to listen to all the tropical noises. Birds twittering and monkeys echoing through the humid jungle. I hear soft, strange, beautiful music coming from the village. Gamelan music. Then I go outside, enjoying the fresh morning fragrance and admiring all those colorful flowers and the Durian trees.”

Deze tekst schrijft Mason Bates toe aan Elizabeth van Kampen (1926), die als jong meisje opgroeide op Java. Tijdens de Tweede Wereldoorlog belandde zij met haar twee zusjes en haar moeder in een Jappenkamp. Zij schreef daarover in 2015 met een zekere Cecil Lowry het boek *Two years of Tenko*. Zij is in 2020 over haar Indische afkomst geïnterviewd door Frank Vermeulen van NRC. Die vrese-lijke geschiedenis wordt niet gememoreerd in de compositie, want dat past natuurlijk niet in het romantische gegeven van ‘praten op afstand tussen geliefden’.

Moeder en dochter

In de liedtekst geeft Bates ook een conversatie weer tussen een jong meisje in, kennelijk, Nederlands-Indië en haar moeder in Nederland. Maar uit Elizabeths jeugdgeschiedenis komt niet naar voren dat moeder en dochter ooit 12.000 km gescheiden waren.

“Are you there mum? / Yes, dear. I can definitely recognize your voice! / Is everything fine with you, mum? / Yes, my child ... so good to hear your voice. / I miss you mum! / I miss you too, my child. / Well ... it is hot here in Java.”

Dichterlijke suggestie dus, maar dat doet niets af aan de muzikale kwaliteiten van Mason Bates, die met stukken als *The (R)evolution of Steve Jobs*, *Mothership* en *Symphonia Phantastique* op de voorgrond is getreden, maar die volgens Spotify op dat netwerk maandelijks krap 3.300 luisteraars krijgt. Misschien verandert dat vanaf 19 januari 2024. Dan wordt in TivoliVredenburg Bates’ werk *Liquid Interface* uitgevoerd, samen met stukken van Leonard Bernstein en George Gershwin, in een “Amerikaans programma”. Ondergetekende luistert mee, evenals de AVRO. ■

Peter de Ruiter is communicatieadviseur, fotograaf, uitgever, schrijver en podcastmaker; in 2018 verscheen zijn boek *De Podcastprofessor*, zie ook www.luisterdoc.nl.

De Atlasvlinder

Willem Nijholt en Yvonne Keuls tijdens de reis door Indonesië

Roberto Dresia

door Bas Nieuwenhuijsen

De coronaperiode, toen optreden groten-deels onmogelijk was, benutte Wieteke van Dort om een oud project op te pakken: de filmbeelden van de reis die ze jaren eerder met Willem Nijholt en Yvonne Keuls naar Indonesië had gemaakt. “We hebben het gemonteerd tot 9 afleveringen van 40 minuten,” vertelt ze. Materiaal dat, tot haar spijt, nog nooit is uitgezonden.

Wieteke van Dort en Willem Nijholt op Bali

“We wilden een tv-serie maken over alles wat Nederland en Indonesië met elkaar verbindt,” legt ze uit. En dat is veel. “Boeken, gedichten, liedjes, dans,” somt ze op. Grote bron van inspiratie was voor haar het boek *De atlasvlinder* van Aya Zikken. De serie, die nu kant en klaar ligt te wachten op een omroep die het programma wil uitzenden, kreeg dezelfde titel. “Ik bewonder Aya Zikken en de atlasvlinder vind ik een mooi beeld, de volwassen vlinders leven maar kort. Vluchtig, maar prachtig.” Tijdens de reis door Indonesië las ze allerlei fragmenten voor, waaronder ook een stuk uit het boek van Zikken.

Madoera

Van Dort, Nijholt en Keuls kenden elkaar al jaren en hebben alle drie Indonesische ‘roots’: Van Dort werd geboren in Soerabaja, Nijholt in Gombong en Keuls in Jakarta (destijds nog Batavia geheten). Ze bezochten

tijdens de reis, die verdeeld was over twee jaren, tal van plekken op onder meer Java en Bali die voor hen betekenisvol waren. Van Dort: “Willem Nijholt en ik zijn bijvoorbeeld op het eiland Madoera geweest, vlak voor de kust van Soerabaja. Willems vader was daar vroeger gestationeerd als KNIL-officier.” Ze filmden niet alleen de prachtige natuur, maar hadden ook veel gesprekken met de mensen die ze tegenkwamen. De contacten waren hartelijk. “Indonesiërs vinden het leuk dat je komt. Ze koesteren het verleden als een mooie erfenis. In Gombong vertelde Willem aan mensen dat hij daar was geboren en liet als bewijs zijn paspoort zien. Dat vonden ze geweldig.”

Crew

Van Dort, Nijholt en Keuls hadden overal een eigen filmcrew bij zich. “Cameraman Wim Wijnhoven bij-

voorbeeld, maar ook visagist Roberto Dresia was erbij. Willem en hij konden heel goed oude filmsterren nadoen, we hebben enorm gelachen.” De reis werd georganiseerd door Antonio Meijer, die, net als Van Dort, ook zakelijk een belang heeft bij de beoogde tv-serie. Die is tot nu toe niet van de grond gekomen. De beelden die in Indonesië werden gedraaid, liggen op de plank. Lange tijd in ruwe versie, maar inmiddels gemonteerd. Van Dort: “Monteren in een studio is duur en ons geld raakte op. Tijdens corona hebben we mijn achterkamer tot studio verbouwd en hebben regisseur Amjad Jahar, een editor en ik het materiaal verwerkt tot 9 afleveringen. Er moet alleen nog wat ondertiteld worden, verder is het af.”

De atlasvlinder was het laatste grote project dat ze ondernam met Willem Nijholt, die op 23 juni 2023 is overleden. Van Dort was op dat moment in Indonesië. “We hadden regelmatig contact en ik heb hem ook nog bezocht toen hij ziek was geworden, maar toen hij overleed was ik op Bali. Zijn uitvaart heb ik helaas gemist, ik kwam te laat aan. Maar twee voormalige *Oebele*-meisjes hebben een tekst van mij voorgelezen, zodat ik er toch een beetje bij was.” En wie weet zijn ze samen toch nog een keer te zien, als *De atlasvlinder* alsnog op televisie komt. ■

In memoriam

Karel van de Graaf (72)

Beeld&Geluid

“Een ongelooflijk goede interviewer,” zo kenschetst oud-regisseur Mieke Benda presentator Karel van de Graaf, die op 14 november is overleden. Hij leed al jaren aan de ziekte van Alzheimer. Benda haalde Van de Graaf naar de televisie: hij mocht voor het programma *Stuif es in* (dat Benda regisseerde) de kinderen bezighouden voordat de uitzending begon. “Dat deed hij heel enthousiast, hij was erg leuk met kinderen,” herinnert Benda zich. Van de Graaf werkte toen net bij de AVRO. “Hij zat bij de radio, bij Herman Broekhuizen.” Gaandeweg groeide Van de Graaf uit tot een bekend gezicht van de AVRO. Hij werkte onder meer voor *Televizier*, *Netwerk* en *TweeVandaag* en presenteerde twee seizoenen van *Wie is de Mol?* Beroemd werd door de vechtpartij die uitbrak tijdens een aflevering van zijn talkshow *Karel* in 1984. Benda deed destijds de regie en onderbrak de uitzending. “Mensen vluchtten de studio uit, er lag bloed op de vloer. Ik dacht: dit ga ik Nederland niet voorschotelen.” Het incident onstond tussen voor- en tegenstanders van de Surinaamse leider Bouterse. Het fragment ging de hele wereld over. Maar Van de Graaf was veel meer dan de man van de talkshow met die vechtpartij, benadrukt Benda. “Hij kon echt uitstekend interviewen, focuste zich helemaal op zijn gesprekspartner en luisterde heel goed. Hij durfde ook stiltes te laten vallen. En hij kwam altijd zeer goed beslagen ten ijs. Voor de redactie kon hij lastig zijn, want hij bleef net zolang doorvragen tot hij alles wist over het onderwerp. Dat kwam volgens mij voort uit onzekerheid: hij had geen opleiding, maar zoog alles in zich op als een spons. Hij heeft heel veel gehad aan mensen zoals Bart in ‘t Hout en Eric Eljon.” Van de Graaf maakte ook veel radioprogramma’s, zo presenteerde hij onder meer *Met het Oog op Morgen* en *Nachtdienst*. Voor zijn radiowerk kreeg hij in 1981 de Zilveren Reissmicrofoon.

Bas Nieuwenhuijsen

Kees Holierhoek (81)

Beeld&Geluid

Scenarist en schrijver Kees Holierhoek is op 23 september overleden. Holierhoek werkte als scenarist aan vele films, waarvan *Soldaat van Oranje* de bekendste en meest succesvolle was. Hij schreef talloze scenario’s voor de omroepen en startte daarmee een tweede tak van zijn carrière. Ontevreden over de honoraria en voorwaarden, onderhandelde hij met de NOS over een betere positie voor scenaristen. Vanaf midden jaren tachtig zette hij zich steeds meer in voor de positie van schrijvers en vertalers in het algemeen. Zo was hij een van de oprichters van Stichting Lira, betrokken bij de oprichting van Stichting Rechtshulp Auteurs en het Contractenbureau. Hij was dertig jaar voorzitter van de Auteursbond, die hem na zijn aftreden in 2016 tot erelid benoemde en een prijs naar hem vernoemde. De Kees Holierhoek Scenarioprijs (à € 15.000) wordt jaarlijks uitgereikt aan een schrijver of team van schrijvers van een Nederlands televisiedrama.

Liselotte Doeswijk

DE STEMMINGSREGELAARS VAN DE 21E EEUW

door Bas Nieuwenhuijsen

Voor de 25e editie van de Radio 2 Top 2000 en de 20e Serious Request van 3FM, ontrafelt Recorder het succes van de twee grootste radio-evenementen uit de Nederlandse geschiedenis.

NPO Radio 2/Beeld & Geluid

Bart Arens opent de Top 2000 op het dak van Beeld & Geluid in 2021

De magische klank van het jaar 2000 leidde al in 1998 tot plannen de eeuw bijzonder af te sluiten op Radio 2. De eeuwwisseling was een tijd van lijstjes, dus lag een lijst met 2000 platen voor de hand. De luisteraar mocht een paar platen meenemen naar het nieuwe millennium. Zo eenvoudig was de *Top 2000*. Bij 3FM was het in 2004 crisis vanwege teruglopende luistercijfers. Tijdens de ‘denktankbijeenkomsten’ hield de gijzeling van een school in het Russische Beslan de DJ’s bezig. Ze wilden iets doen. “Voor de 3FM DJ is maatschappelijke betrokkenheid een karaktertrek,” vertelde zendercoördinator Florent Luyckx in 2007. Brainstormend was het wilde plan verzonnen drie vastende DJ’s op te sluiten in een glazen studio, op een plein ergens in Nederland. Met verzoekplaten werd dan geld opgehaald voor een goed doel. Bedacht in september was *Serious Request* in december 2004 op zender vanuit Utrecht.

KERST

De week voor Kerst met afsluiting op 24 december paste bij *Serious Request*. Praktisch was het ook, want de Top 2000 zond al uit tussen Kerst en Oud en Nieuw. Vanaf het begin waren de luistercijfers voor beide programma’s hoog. Zo’n 3,6 miljoen *Top 2000* luisteraars in 1999, dat

was vier keer zoveel als normaal in de kerstperiode. Het aantal groeide alsmaar, *Serious Request* bereikte 7,5 miljoen luisteraars in 2005 en de *Top 2000* kwam inmiddels jaarlijks rond de 10 miljoen. Ze waren al snel onlosmakelijk verbonden met Kerst en Oudjaar. De Top 2000 werd het decor van het nationale aftelmoment, meestal nadat Queens Bohemian Rhapsody had geklonken.

GEZAMENLIJK

Alle omroepen moesten meedoen om de 2000 platen te draaien en de inzamelingsactie te laten slagen. Dat geschiedenis leert dat initiatieven zoals Radio Tour de France moeilijk tot stand kwamen in het omroepbestel. De *Top 2000* slaagde vermoedelijk omdat de omroepen eerst dachten aan een eenmalig evenement. De succesvolle samenwerking op Radio 2 bereidde de weg voor *Serious Request* bij 3FM.

PUBLEK

De deelname van publiek was essentieel. Daarom werden luisteraars begin 1999 al gevraagd hun favoriete Millenniumplaat aan te dragen. De dierbare herinneringen in de verhalen van de luisteraars vielen op en werden als vanzelf een deel van het programma. Een paginagrote advertentie met 2000 nummers stond in november 1999 in de krant. De luisteraar vulde een top 5 in op een coupon. Postzakken vol stroomden de redactie van Radio 2 binnen en bepaalden de volgorde.

De luisteraar van 3FM zorgde in 2004 voor de muziek door de verzoekplaat voor een gift. Gaandeweg stroomde publiek toe om het geld door de brievenbus van het Glazen Huis naar binnen te schuiven. Bekende Nederlanders kwamen op bezoek en heel Nederland organiseerde acties voor het goede doel. De bekendste was in 2016 van de ongeneeslijk zieke Tijn. Hij haalde €100 op door nagels te lakken. DJ Domien Verschuuren nodigde Tijn uit in het Glazen Huis met als gevolg dat Nederland massaal nagels ging lakken en er ruim 2,5 miljoen euro werd opgehaald. De luistercijfers én de opbrengst waren de indicatie van het succes. In 2004 was het bedrag bijna 1 miljoen euro, hoogtepunten waren 2012, 2013 en 2014 met ruim 12 miljoen euro.

MULTIMEDIAAL

In 20002 werd een oud decor omgebouwd tot *Top 2000*-café

voor de quiz *Top 2000 à gogo*. De honger van het publiek leidde tot boeken, concerten, televisieprogramma’s en allerlei merchandise. In het boek *De Top 2000 onder professoren* (2011) bogen emotiepsycholoog Ad Vingerhoets, geheugenskundige Douwe Draaisma en radiohistoricus Huub Wijfjes zich wetenschappelijk over de magie en het mysterie van de Top 2000. Voor televisie bleken al meteen in 2004 de nachtelijke uren geschikt voor uitzending van *Serious Request*. Meer prime time waren er dagelijkse verslagen over de stand en van DJ’s die het gekozen goede doel van het Rode Kruis bezochten. De multimediale aanpak bereikte ook publiek dat niet naar de radio luisterde.

OP LOCATIE

Een logistieke uitdaging was het wel, maar dankzij de goede contacten van 3FM DJ Claudia de Breij in Utrecht stond er in december 2004 een Glazen Huis op de Neude. Toen het drie jaar later verhuisde naar Den Haag stonden steden in de rij voor het Glazen Huis. Ook in België, Zwitserland en andere landen kreeg het initiatief voet aan de grond. Nadat de populariteit afnam, veranderde 3FM het format in 2018 tot ‘the Lifeline’. Om geld op te halen liepen de 3FM DJ’s een route door Nederland. Na de coronapauze in 2020 keerde in 2021 het Glazen Huis terug.

De *Top 2000* kwam gewoon uit de Hilversumse studio, maar vanaf 2004 was het op Oudejaarsavond vanuit de huiskamer van DJ Hans Schiffers. In 2010 werd voor het eerst de studio opgebouwd in Beeld & Geluid. Vanuit het televisiedecor zond de radio live uit met publiek! Een gigantische rij belangstellenden, tot aan de Joost den Draaijerrotonde was het gevolg. De meer dan 30.000 jaarlijks terugkerende bezoekers tekenden sindsdien in op een vaste tijd.

HET GEVOEL

De slogans als “lijst der lijsten” en “de muziek zegt alles” werden iconisch. De *Top 2000* riep emotie op. De kritiek die er was ging over de muziek in de lijst en leidde tot levendige debatten. Over smaak valt te twisten, maar voor velen raakte de *Top 2000* de juiste snaar. Het werd bovendien een traditie, zoals oliebollen bij Oud en Nieuw. Het kerstgevoel van *Serious Request* zorgde voor saamhorigheid en stond boven alle partijen. Premiers en de koning waren te gast in het Glazen Huis. De radio was de stemmingsregelaar van

het volk. Door de alomtegenwoordigheid in de media waren de programma’s onmogelijk te missen. Zolang er verbinding is met het publiek blijven de *Top 2000* en *Serious Request* te horen.

Serious Request is 18-24 december vanuit Nijmegen, *Radio 2 Top 2000* 25 -31 december vanuit Beeld & Geluid in Hilversum. In het Atrium is een expositie *25 jaar Top 2000*. ■

Serious Request in Breda 2008

Scan de QR-codes en kijk naar de opbouw van de Top 2000 studio, een video uit 2019 (gemaakt door Bas Agterberg) over 20 jaar Top 2000, en een video van de NOS over 14 jaar *Serious Request*

Op 15 december is in Beeld & Geluid het Polygoon bioscoopjournaal officieel opgenomen in het Nederlandse Memory of the World Register van Unesco. Het journaal begon in 1922 en bracht het Nederlandse nieuws in de bioscopen tot 1987. Zo’n lange periode is wereldwijd uniek, net als de iconische stem van Philip Bloemendal die vanaf 1946 aan Polygoon verbonden was. De Unesco vlag, als teken van erkenning, is aan directeur Eppo van Nispen tot Sevenaer overhandigd in het bijzijn van oud-medewerkers van het bioscoopjournaal.

Jan Karman: van hoofd automatisering PNO naar componist

Muziek was er van huis uit altijd al, maar kreeg volop de ruimte na zijn pensionering. Jan Karman, hoofd automatisering bij PNO van 1984 tot 1997, vertelt bevlogen over zijn eigen composities voor orgel, fluit, klavecimbel en strijkers. Maar zijn enthousiasme is even groot als het gaat om de enorme ontwikkelingen die hij meemaakte op het gebied van pensioen-administratie. Toen hij begon bij PNO werd er nog met magneetkaarten gewerkt. Toen hij afscheid nam, waren die al geruime tijd niet meer in gebruik.

door Klaas Doornbos

Karman bij zijn afscheid

In 1984 wist toenmalig PNO-directeur Anton de Bekker hem te overtuigen de automatisering bij PNO te professionaliseren. “Ik was vanuit eerdere functies heel goed bekend met een voor die tijd zeer geavanceerd Amerikaans pensioenadministratiesysteem, dat ik graag wilde invoeren bij PNO. De directie stond erachter en we wisten dit in korte tijd te doen. Zo legden we de basis voor een moderne pensioen-administratie en konden we bepaalde activiteiten, die voorheen veel

Jan Karman kwam na zijn militaire dienst onder andere terecht bij een pensioenfonds in Amsterdam dat veel internationaal georiënteerde klanten had. “Daardoor leerde ik veel verschillende aspecten van de pensioenwereld kennen. Zo heeft in het buitenland werken bijvoorbeeld flinke consequenties voor je AOW. Ik startte toentertijd in de avonduren de opleiding tot actuaire. Maar dat was na verloop te veel in combinatie met een voltijdse baan.”

handmatig werk vroegen, automatiseren. Ik kijk met heel veel plezier terug op mijn periode bij PNO. Er was altijd veel te doen, maar er was een goede collegiale sfeer.”

Muziek

Volgens Jan Karman moet muziek in zijn genen zitten. “Ik kreeg op een familiereünie een foto onder ogen van mijn grootvader, waarop hij met drie anderen vierstemmig psalmen staat te zingen. Mijn vader was in de jaren dertig actief als dirigent van de plaatselijke fanfare. En ikzelf speelde al op jonge leeftijd op het harmonium. Pas vanaf mijn 17e ging ik op les. Ik kan mij de strenge leraar nog goed herinneren. Ik ben later ook piano gaan spelen.”

De verhuizing van zijn geboortegrond in Zeeland naar een kleine kamer

De muziek heeft sinds zijn pensionering weer zijn volle aandacht

Jan Karman aan zijn klavecimbel

Marijke Gussenhoven

in Amsterdam om daar te gaan werken, was het einde van orgel en piano. “Ik ben toen dwarsfluit gaan spelen en heb door veel repeteren een hoog niveau weten te bereiken. De muziek stond tijdens mijn werk bij PNO uiteraard op een wat lager pitje, maar heeft vanaf 2000 weer mijn volle belangstelling. Ik heb de vleugel ingewisseld voor een klavecimbel. Een prachtig instrument waar ik heel graag op speel.”

Componeren

Jan Karman componeerde sinds 2000 tientallen stukken voor orgel, fluit en strijkinstrumenten. Daarbij vallen de veelvuldige fuga's op. “Componeren van fuga's is in de muziek wat het modeltekenen is voor beeldende kunst. Ik heb ooit een compositie gemaakt op basis van het Zeeuws volkslied in vier delen. Deel drie was een fuga. Dat moet heel precies. De fuga is een muziekstuk dat aan heel strenge eisen moet voldoen. Luister maar naar Bach. Van Bach wordt gezegd dat na het luisteren van zijn muziek je hersencellen allemaal weer recht staan. Bach is altijd goed!” ■

Jan Karman publiceert op zijn website www.ganuenta.com niet alleen al zijn muziekstukken, maar ook vakbladartikelen op het gebied van actuariaat en pensioenen.

**“Bach is
altijd goed”**

Weggemoffeld

Hella Liefing, voorzitter van VGOMedia, geeft haar mening over pensioen en andere zaken

Dit stukje is geschreven midden in campagnetijd. Als je dit leest, zijn de verkiezingen achter de rug, weten we wie heeft gewonnen, wie verloren, en wie met wie gaat verkennen. Al kan ik dus niet terugblikken, ik wil wel even delen wat mij in de campagne is opgevallen. Twee thema's waarop de partijen zich hadden kunnen onderscheiden, zijn nauwelijks aan de orde geweest. Ik heb het over zorg en over ouderen. Er is natuurlijk een relatie tussen die onderwerpen, maar daar gaat het niet om. Ik vind het vreemd dat hele debatten zijn gevoerd over enige tienduizenden migranten, maar dat niemand enige visie heeft neergelegd over de 3,6 miljoen mensen van boven de 65. De seniorencoalitie

heeft nog een hele studie gemaakt van de partijprogramma's en daar was wel wat in terug te vinden. Maar in de debatten, de interviews, op de ledendagen: geen woord, geen vraag. Zou het kunnen dat we te bescheiden zijn? Of te beschaafd? Het voelt soms alsof we een beetje worden weggemoffeld, omdat de vraagstukken in ouderenbeleid best ingewikkeld zijn, en grote financiële gevolgen hebben. Een greep: langer thuis blijven wonen, steeds minder zorg, steeds meer mantelzorg, geen nieuwe woonvormen, eenzaamheid, minder solidariteit tussen generaties. Wij behoren als PNO-gepensioneerden niet tot de allerarmsten, maar die zijn er wel degelijk en het lijkt er niet op dat de politiek zich om hen bekommert. En ook wij, niet heel armen, krijgen te maken met gevolgen van beleid op gebied van wonen, zorg en welzijn.

Met zijn 3,6 miljoen vormen we een kolossaal stemmenpotentieel. Alleen om die reden al zou je verwachten dat de vaderlandse politiek, van links via het midden tot rechts, zich zou beijveren om met breed, visionair beleid de senioren aan zich te binden. Maar niets van dat al. Sterker nog: de afgelopen twaalf jaar heeft met beleid op gebied van inkomen, wonen en zorg nadelig uitpakkt voor mensen boven de 65. Je zou denken: ga heel hard roepen dat je dat anders wil gaan doen, zeg erbij hoe dan en de oudere kiezers stromen toe.

Kennelijk is het nodig om zelf onze stem te verheffen. En dan bedoel ik niet tegen elkaar, zoals tot dusver in alle partijen voor ouderen is gebeurd. Het is maar goed dat er grotere verbanden zijn als de seniorencoalitie, die voor ons opkomen. Maar die beoordelen en adviseren over beleid, ze maken het niet. Daarvoor moeten we toch bij de politiek zijn. In het algemeen is het goed als ouderen allerlei stokjes overgeven aan jongere generaties. Dat is een heel gezond proces. Maar als dat vervolgens leidt tot veel te weinig oog voor onze zorgen, moeten we maar voor onszelf opkomen.

Informatie voor leden van de Vereniging van Gepensioneerde medewerkers van de Omroep en andere Media

Betaaldata pensioen 2024

24 januari, 22 februari, 21 maart, 24 april, 23 mei, 24 juni, 24 juli, 22 augustus, 24 september, 24 oktober, 21 november, 19 december

ALGEMENE VERGADERING 15 NOVEMBER:

VGOMedia: niet alleen pensioen, ook welzijn

VGOMedia wil in de toekomst niet alleen doen waar het tot nu toe om ging, namelijk streven naar een goed pensioen, maar ook nadrukkelijk het welzijn 'in de meest ruime zin' van de leden bevorderen. Zo staat het in de nieuwe statuten, die tijdens de Algemene Vergadering van 15 november in eerste lezing aan de orde waren. Bestuurslid en jurist Gert Dekkers lichtte, voor de ruim vijftig aanwezigen in een van de zalen van Beeld & Geluid, de voorstellen toe. *) De naam van de vereniging zal worden gewijzigd in 'Vereniging van gepensioneerde medewerkers van media- en aanverwante organisaties (VGOMedia)'. Verder wordt het mogelijk om (als nog niet gepensioneerde) aspirant-lid te worden.

Nieuwe wet

Vaste gast op de VGOMedia-ledenvergaderingen is José Claus, voorzitter van het uitvoerend bestuur van PNO Media. Het fonds is druk bezig, vertelde ze, met de invoering van de Wet Toekomst Pensioenen (WTP), oftewel de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Waarbij PNO de dialoog met alle betrokken partijen (het zijn er 18) zoekt. Ze was blij, zei Claus, 'met een actieve vereniging van gepensioneerden.'

Het 'transitieplan' moet per 1 januari 2024 klaar zijn voor het overleg en een jaar later definitief zijn vastgesteld. Nog weer twee jaar later, 1 januari 2027, wil PNO Media daadwerkelijk overstappen op het nieuwe stelsel.

Indexeren?

De belangrijkste vraag – altijd onuitgesproken aanwezig in de najaarsvergadering – kon José Claus opnieuw niet beantwoorden.

Voor goedkeuring van de nieuwe statuten is een tweederdemeerderheid vereist, daarom komt dit onderwerp in de volgende ledenvergadering opnieuw aan de orde; dan zal er hoofdelijk worden gestemd. Voor nu machtigde de vergadering het bestuur door te gaan met de voorbereidingen.

*) Meer over dit onderwerp in het artikel 'Wijziging statuten toont ambitie' op de volgende pagina.

Daarvoor was het op 15 november nog te vroeg. Wel zei ze: "Als we kunnen indexeren, dan zullen we indexeren". Voor VGOMedia-lid Jan Nagel was dat niet genoeg. Hij had een motie voorbereid die door de vergadering met applaus werd gesteund. De motie riep PNO op om 'de ruimte die er is om te indexeren maximaal te gebruiken en om een fors begin te maken met het inlopen van de achterstand (door het niet-indexeren de afgelopen jaren – red.) die nu 24,94% bedraagt'.

Vicevoorzitter Anton de Becker praatte de vergadering bij over het ‘hoorrecht’ dat volgens de WTP organisaties van gepensioneerd toekomt. Formeel hebben we daarmee niet veel invloed, zei hij, want hoorrecht is de lichtste vorm van inspraak. Maar VGOMedia heeft er wel vertrouwen in. “Goedkeuring door VGOMedia moet belangrijk zijn voor het fonds”, stelde hij. Aan het eind van de vergadering vertelde conservator Bas Achterberg van Beeld & Geluid over de viering van 50 jaar Lokale Omroep in Nederland. Er komt onder meer een ‘Dag van de lokale omroep’ via de landelijke publieke omroep.

Gloedvol betoog

Het grootste deel van de vergadering was voor 50plus-senator Martin van Rooijen, die in gloedvolle bewoordingen de nieuwe pensioenwet overbodig verklaarde. De oude wet gaf ons het beste pensioenstelsel ter wereld ‘en wat doen we, we gooien het in de prullenbak, we zetten het bij het oud vuil’. Wat hem betreft kunnen we nog prima uit de voeten met de oude wet, zij het met wat aanpassingen – onder andere een vaste rekenrente van 2 of 2,5%.

Van Rooijen putte hoop uit het partijprogramma van Pieter Omtzigt NSC – met pensioenskundige Agnes Joseph op plaats 8 - waarin staat dat de pensioenopbouw in stand moet worden gehouden en de indexatieregels moeten worden versoepeld. Van Rooijen wees er nog fijntjes op dat we onder de nieuwe wet als we ons benadeeld voelen, niet eens kunnen doorprocederen tot in hoogste instantie. “Voor een dakkapel kun je naar de Raad van State, voor je pensioen mag dat niet!”

Willem Hekhuis

Wijziging statuten toont ambitie

Het bestuur van VGOMedia is begonnen met een traject om de statuten te wijzigen. Geen erg sexy onderwerp maar wel nodig om de ambities van het bestuur om de vereniging te versterken en meer voor de leden te kunnen doen, mogelijk te maken. Wat de wijzigingen inhouden en waarom we dat willen, hebben we voor de leden samengevat. In de ledenvergadering van 15 november 2023 is de leden gevraagd om in te stemmen met het voornemen van het bestuur. Op de volgende ledenvergadering moet twee derde van de aanwezige leden met de wijzigingen akkoord gaan.

De doelstelling verandert niet. Ook blijft de structuur hetzelfde. Wel zijn er aanvullingen waardoor het bestuur meer middelen krijgt om het doel te bereiken. We willen groeien, dus wordt het gemakkelijker om aspirant-leden toe te laten. De aansprakelijkheid van bestuursleden in geval van fraude of wanbeleid is aangescherpt.

Het bestuur hoort graag de mening van de leden over de nieuwe statuten.

Voor de definitieve vaststelling is een tweederdemeerderheid van het aantal aanwezige leden vereist. Om dit goed te regelen worden de wijzigingsvoorstellen tijdig voor de voorjaarsvergadering per e-mail aan alle leden toegestuurd. Alle wijzigingsvoorstellen en de volledige teksten staan op de website.

Kijk hiervoor op <https://vgomedia.nl/wijziging-statuten-toont-ambitie> of scan de QR-code.

Dankbetuigingen

Wegens ruimtegebrek zijn de dankbetuigingen uitgesteld tot de volgende editie.

Uit het Verantwoordingsorgaan

Twee adviezen

De datum van 17 november nadert in deze druilige dagen van november. De datum waarop de tekst moet zijn aangeleverd. Wetende dat u een en ander pas in december leest. Het is te hopen dat het dan droog is.

Dat was het bij het Verantwoordingsorgaan (VO) wel in de afgelopen periode: niet droog als gort, maar wel boeiend droog. Er is hard gewerkt en veelvuldig met digitale bijeenkomsten om ontwerpen van adviezen onder commissieleden af te stemmen. Zoals ik al eerder schreef, dat scheelt vergadertijd in het officiële overleg - maar die tijd steken we er wel digitaal in. Er moest een advies komen over de uiteindelijke Klachtenprocedure. Een advies dat in goed overleg met de opstellers van deze procedure gereed gekomen is. De commissie Fondsorganisatie, en dus het VO, heeft met name gekeken naar de plek van de deelnemer in het geheel. Natuurlijk heeft zo’n regeling sterk juridische trekken, maar het VO heeft de persoon van de deelnemer en belanghebbende een goede plek kunnen geven. Hierbij heeft het VO ook afgesproken dat de communicatie heel belangrijk is. Het bestuur heeft daar goede nota van genomen - in de uiteindelijke VO-vergadering. Het is nu aan het bestuur van PNO Media om een definitief besluit te nemen, en het VO daarvan in kennis te stellen; waarna bekendmaking door het bestuur zal volgen.

Premie voor 2024

Een tweede advies dat was gevraagd, was de hoogte van de premie in 2024. Dat moet natuurlijk tijdig uitgebracht worden in verband met alle administratieve processen die voor invoering nodig zijn. Ook hier hebben de digitale sessies gewerkt. De commissie Financiën, aangevuld met belangstellende VO-leden, heeft het voorstel/voorgenomen besluit van het bestuur gewikt en gewogen. De commissie heeft het concept-advies aan de voltallige VO-vergadering aangeboden. En na een korte toelichting van commissiezijde is een positief advies uitgebracht, op schrift gesteld en aan het bestuur gezonden. Het is natuurlijk aan PNO Media om het definitieve besluit te nemen en bekend te maken. Op het moment dat dit magazine u bereikt, zal het vast en zeker gepubliceerd zijn.

Al met al een tweetal adviesaanvragen, die met en in goed overleg tussen VO en bestuur tot wasdom zijn gekomen in positieve adviezen.

*Waarvan akte,
Ynskje van den Brakel Visser*

Overleden leden

Augustus 2023 – 21. J.W.Stokvis - 23. G.J.Bessels: M.J.Bouwman - 27. J. Hendriks – 29. mw. C.W. van Beekum-Dekker – 31. mw. K. van de Pol-Tak

September 2023 – 4. J.Cats – 5. G.R. Filcock – 14. K.J. de Vries – 15. J. Renes – 19. R. van der Klip – 25. Z.J.A. Benyacs – 27. J.G.E. Boonstra – 29. C. de Brij

Oktober 2023 – 4. F.J.M.B. Schrauwen – 5. mw. M. Ligtlijn – mw. E.M. Knap-Porcelijn – 7. mw. G.H.Th.M. Huitink – 10. H. Ottink – 13. mw. M.J. Jonges-Groen

Welkom

Nieuwe VGOMedia-leden

H. Dijkstra, Groningen (26-2-1959, Pathé)
mw. A.C.A. Klijnman-van Broek, Bussum (9-1-1957, NOS)
W.A.A. van Velzen, Milay (Frankrijk) (14-2-1958, Media Academie)
J. Karman, Middelburg (14-12-1937, PNO)
A.J.C. de Rooij, Amsterdam (11-11-1956, EndemolShine)
mw. R.A.H.M. van Iperen, Bussum (9-6-1957, Bindinc)
mw. A.L. Peters-Flamand, Bussum (27-6-1941, nabestaande)
mw. C.T.W. Smits, Rotterdam (31-7-1962, nabestaande)
P. Veenendaal, Hilversum (6-12-1957, RNW)
P. Bosma, Almelo (7-8-1958, Komfa Media)
C.F. Drieling, Huizen (15-5-1954, STER)

Prijswinnaars puzzel

Minke Veenboer, Amsterdam. Henk Feij, Vlissingen
Kees Dijker, Amsterdam

De oplossing was: Met dank voor het meedoen aan onze puzzelrubriek in al die jaren wensen wij u het allerbeste.

Bestuur: Voorzitter: Hella Liefthing, Vice voorzitter: Anton de Bekker, Secretaris: Hans Hoole, Penningmeester: Ruud Leyendekker. **Leden:** Gert Dekkers, Paul Hendriks
Adres: Geversstraat 89, 2341 GD Oegstgeest, bestuur@vgomedia.nl
Website: www.vgomedia.nl
Ledenadministratie: Olympia 3, 5346 KT Oss, ledenadministratie@vgomedia.nl

ASTRID KLIJNMAN na 47 jaar NOS met pensioen

Als zaterdag 7 oktober de aanval van Hamas in Israël het nieuws beheerst, is Astrid Klijnman blij dat ze thuis is en niet in de regiekamer het NOS *Journal*. Drie dagen eerder had ze daar haar laatste dienst. Het idee dat ze met pensioen ging en dat aan haar loopbaan een einde kwam, was lang even wennen geweest. Maar nu Astrid (1957) eenmaal weg is, kan ze gemakkelijk afstand nemen.

door Evert Kooij

Astrids loopbaan bij het Journal omvat maar liefst 47 jaar. Niet eerder is iemand bij de NOS zo lang in dienst geweest. De eerste twintig jaar zat Astrid op het redactiesecretariaat, de afgelopen 27 jaar was ze regieassistent. Gijzelingen, de 11 septemberaanval, de vuurwerkramp in Enschede en vliegtuigongelukken, ontelbaar zijn de grote nieuwsgebeurtenissen die Astrid op de redactie en in de studio meemaakte. Het geweld uit Israël en Gaza had daar nog wel bij gekund, maar in een vakantie in de nazomer in haar geliefde Frankrijk kreeg ze vrede met haar vertrek. Eerder dit jaar voelde Astrid meer spanning toen ze aan haar collega's liet weten dat ze met pensioen zou gaan. "Er is heel aardig gereageerd," zegt Astrid die verwonderd was over de ruime aandacht die het aanstaande afscheid kreeg. Nuchter: "Ik voelde me erg gewaardeerd."

Collegiaal en betrokken

Maar er ging niet zomaar een regieassistent weg; Astrid was zeer geliefd bij de vele NOS'ers met wie ze in bijna vijf decennia heeft gewerkt. Haar collegiale belangstelling en persoonlijke betrokkenheid zijn daar niet vreemd aan. Zelf is ze daar bescheiden over en verklaart haar collegiale omgang door het familiegevoel dat ze altijd bij de NOS heeft gehad. Om daar dan toch aan toe te voegen: "Ik denk dat ik dat van huis uit heb meegekregen."

Astrid had een kantoorbaan bij Wagon Lits in Amsterdam toen ze in 1976 de vacature zag voor een 'assistente voor de nieuwsdienst en productie' bij het N.O.S. *Journal*. Het Journal was toen misschien nog meer dan nu een instituut, maar zo ervoer Astrid het niet. "Bij Wagon Lits had ik een eentonige baan, ik wilde gewoon wat anders. Omdat ik als negentienjarige nog minderjarig was moest

Evert Kooij

Boven: Astrid Klijnman in de regieruimte
Inzet: De advertentie waarop ze bijna een halve eeuw geleden reageerde
Links: Ze begon op de productieafdeling

ook mijn vader zijn handtekening onder het arbeidscontract zetten." Het Journal zat in die tijd in het Studiocentrum (nu Talpa), de uitzendingen kwamen uit Studio 5 waar het Journal een hoekje had. "Daar werd ook Toppop opgenomen. Uiteraard ben ik vaak bij opnames geweest, ik heb er nog de Carpenters zien optreden."

'Meteen ging iedereen bellen'

Astrid zat bij de productieafdeling waar onder andere cameraploegen werden besteld. Zelf tikte ze agenda's uit. Koffie halen voor de redactie hoorde ook bij haar takenpakket net als het opnemen van de telefoon. Een telefoontje dat Astrid nooit zal vergeten was een jaar na haar eerste werkdag waarin werd de gijzeling

werd gemeld in een trein bij De Punt in Drenthe. "Ik riep dat over de redactie. Meteen ging iedereen bellen en cameraploegen werden uitgestuurd." Het *Journal* werkte nog gedeeltelijk met film. Het materiaal werd ontwikkeld bij het Cinecentrum elders in Hilversum. "Als er haast was, belden we om te zeggen dat we er aankwamen." In de studio was het de kunst om de film gelijk te leggen met het geluid, soms onder grote tijdsdruk. Intussen moest ook de laatste hand worden gelegd aan de autocue, toen nog met papier. "We knipten stroken waarop we met een IBM-machine met grote letters de presentatieteksten tikten."

Breien onder het werk

We zitten op een van haar laatste werkdagen op de redactie van NOS Nieuws als Astrid deze en andere herinneringen ophaalt. Het woud van

als ze even later in de regiekamer wijst op een tegenstrijdigheid in het weerbericht. Voor en tijdens de uitzending blijkt dat de regieassistent net zo belangrijk is als de regisseur. Astrid bescheiden: "Ik ben ondersteuner, dat past bij me. Ik denk praktisch en heb niet de behoefte om me erg met de inhoud te bemoeien."

Gezichten van vroeger

De dienende rol in een omgeving met onder andere bekende presentatoren en verslaggevers heeft Astrid goed gelegen. Het waren haar collega's, niet meer en niet minder. Maar ze heeft wel respect voor iedereen die op het scherm komt. "Ze stralen iets uit, je moet er maar staan." Gaat Astrid de NOS-familie waar ze zo lang deel van uitmaakte missen? "Ja, het dagelijks contact met de collega's." Maar ook nu nuchter:

"We knipten stroken waarop we de presentatieteksten tikten"

"Daar zal best iets voor in de plaats komen." En wie weet komt ze straks ex-collega's tegen bij VGOMedia. Astrid is lid geworden en vast van plan de halfjaarlijkse bijeenkomsten te bezoeken. En reken maar dat vroegere collega's Astrid zich weten te herinneren. Zo ging het april 2022 ook op een reünie met collega's uit de jaren negentig. Astrid wijst op een groepsfoto die op de redactie hangt van de 120 aanwezigen. Met veel gezichten die vroeger geregeld de huiskamer binnenkwamen, maar zichtbaar ouder. Astrid verbaasd: "Ik kende ze allemaal nog en zij mij". ■

schermen om ons heen lijkt in niets op de schrijfmachines van toen. Er zijn nu veel meer journaals en door samenwerking met de radio en de komst van online is de organisatie veel groter dan vroeger. En het is allemaal veel sneller geworden, zegt Astrid. "Het is niet meer voor te stellen, maar vroeger kon ik op het werk af en toe breien." Wat hetzelfde is gebleven is dat Astrid zich al die jaren bij de NOS thuis heeft gevoeld. Ook het familiegevoel is gebleven, maar wel veranderd. "Vroeger sprak je iedereen, nu zijn er meer lagen en met veel collega's heb je geen contact. Tegelijk is het er minder hiërarchisch geworden. De eindredacteuren van nu zijn veel toegankelijker. Als ik nu iets raars in de teksten zie, maak ik daar een opmerking over. Vroeger durfde ik dat niet."

Astrid heeft het nog maar net gezegd

“MIJN LEVEN IS NU HONDERD KEER LEUKER DAN HET MIDDEN TOEN IK RADIOBAAS WAS. NU BLOEI IK PAS”

Jan Haasbroek. Foto: Dick Klees

Jan Haasbroek, oud-directeur van VPRO-radio, voelt zich nu gelukkiger dan ooit. Na zijn pensioen besloot hij nog eens te gaan studeren. Als hij deze maand 80 wordt, is hij afgestudeerd filosoof. Wat was zijn motivatie voor de studie filosofie?

door Dick Klees

“Ik wilde niet per se studeren. Ik realiseerde mij dat ik niet aan het einde van mijn leven zat, ik kon ook doen alsof het nog maar het begin was. Op mijn zestigste moest ik als directeur van de humanistische omroep Human met prepensioen, maar ik wilde niet smokkelen. Er waren ook directeurs die iedereen die 60 werd eruit gooiden, maar zelf bleven zitten. Dat vond ik onbehoorlijk, maar ook wel jammer, want ik was nog jong. Ik dacht ook: niet zeuren en nu resoluut iets heel anders gaan doen. Je verleden hoeft niet je toekomst te bepalen, dat kun je met jezelf afspreken. Je hoeft niet te eindigen in je laatste beroep. Ik was zogezegd omroepbonds en wilde daarna ook nog bakens verzetten.”

Is dat een gevolg van je nieuwsgierige aard?

“Ook onrust en een verlangen naar afwisseling. Dat paste bij de VPRO. Het was nooit zo dat we een programmering hadden en dachten dat die tien jaar mee kon. We hadden voortdurend de neiging alles weer om te gooien omdat men steeds iets nieuws wil. Zo kun je ook steeds je leven opnieuw ontwerpen, daar ben je nooit te oud voor. Dat het filosofie zou worden, kwam pas veel later. Ik had zo’n yin-yang-idee: als je graag leest, moet je ook schrijven. Je kunt les nemen en dat afwisselen met les geven. Ik heb lang

journalistiek gedoceerd aan de universiteit voordat ik zelf ging studeren.

In de provotijd heb ik na mijn militaire dienst kort aan de Universiteit van Amsterdam politieke wetenschappen gestudeerd. Toen bleek de journalistiek zoveel aantrekkelijker dat ik liever bij de VPRO wilde werken om in Parijs radioreportages te maken. Het was ook mode dat iedereen die die studie had gevolgd in de journalistiek terecht kwam. Je kon bij de VPRO, *de Volkskrant* en toen nog het *Handelsblad* direct aan de slag.

Het was voor mij geen kwestie dat ik nu nog eens filosofie moest gaan studeren, want ik heb ook al essayistiek gevolgd aan de schrijversvakschool. Als je voor de klas staat, moet je ook in de klas gaan zitten. Als je reist, moet je ook reizen ondergaan. Steeds wilde ik wisselen, nu eens literatuur, dan weer een fietsclub voor dames opzetten. Dat is me goed bevallen.”

Pardon? Een fietsclub voor dames?

Hoe kom je op dát idee?

“Gemakzucht. Ik wil me niet uitsloven. Je bent oud, dik en niet zo sportief, dus jij hoort niet bij de mannen die zo snel mogelijk de Mont Ventoux op willen of alle fietsonderdelen in een oliebadje gaan leggen. Wat ik wél wilde was een lekker stukje fietsen voor de

gezondheid, maar niet overdrijven. Dus om tien uur een appelpunt en om twaalf uur een kroketje. Zoveel mogelijk kilometers scoren was geen prioriteit.”

Terug naar de filosofie. Was het toeval dat je, eenmaal bij de VPRO een marathoninterview hield met de filosoof Hans Achterhuis?

“Niet speciaal, want ik heb in dezelfde tijd ook mensen als Joop van der Reijden, Rijk de Gooijer en Lisette Lewin geïnterviewd, daar zat veel afwisseling in. Achterhuis had 25 boeken geschreven, in die tijd kon je gewoon drie maanden nemen om je in dat werk te verdiepen. Dan kun je zo’n persoon goed interviewen. Omdat je alles van iemand weet, praat die ook graag.”

Maar wat een prachtig idee van Roel van Broekhoven, die marathoninterviews! Om ongeremd urenlang te kunnen praten met een gast. Wat is daar nog van over?

“Niet veel meer. Op de radio soms in de zomer in een tijdslot op zaterdagavond een uur of drie. Wij zijn begonnen met zes uur.”

Is Zomergasten, dat een idee was van Krijn ter Braak, er ook schatplichtig aan?

“Bij die tv-formule speelde aanvankelijk niet de gast, maar de televisie de hoofdrol, de fragmenten stonden centraal. Ter toelichting van die fragmenten kon iemand erover vertellen. Nu is dat omgedraaid.”

Komt filosofie niet simpelweg neer op gezond verstand gebruiken?

“Het is bij mij een soort afwijking, een hang naar het onbegrijpelijke. Als kind vond ik onbekende woorden leuk. Self fulfilling prophecy of represieve tolerantie bijvoorbeeld. Ik zei graag relevant of adequaat. Dan dacht iedereen: hoe komt hij

daarbij? Ik ben dan ook gek op *Finnegans Wake* van James Joyce, omdat dat boek gewoon niet te volgen is. Na iedere pagina moet je het weer even wegleggen. Ik wil mij toeëigenen wat onbegrijpelijk lijkt.”

Dan kun je toch iedere wetenschap gaan bestuderen, natuur- en sterrenkunde zijn immers ook onbegrijpelijk genoeg? Die moet je soms ook filosofisch benaderen. Waarom juist filosofie?

“Omdat ik een echte alfa ben. Voor een bètastudie ben ik niet geschikt. En welzeker kun je filosofie inzetten om zoiets als de kwantummechanica te leren begrijpen. Destijds kon ik geen filosofie studeren omdat je daarvoor gymnasium nodig had. Ik had als HBS’er geen zin om nog ‘ns Latijn te gaan leren. Dat hoeft nu niet meer, omdat de grote denkers in vertaling beschikbaar zijn. De essentie van filosofie blijft dat je het belangrijk vindt om je te verdiepen in moeilijk toegankelijke kennis, bedacht door mensen van wie je denkt: ik wou dat ik zó kon denken.”

Wie zijn voor jou de denkers van nu?

“Hannah Arendt, Michel Foucault en Jürgen Habermass zijn belangrijke moderne filosofen die ik met plezier lees. Ik schrijf voor *Argus*, een soort oudemannenblad waarin ik nieuwe filosofische boeken heb besproken. Daarmee combineerde ik filosofie met journalistiek.”

Helpt het daarbij ook om wat ouder te zijn geworden?

“Ik weet het niet. Ik vond het juist zo leuk om tussen net zo geïnteresseerde jonge studenten te zitten, die waren ook nieuwsgierig om onbekende onderwerpen te doorgronden. Daar is kennelijk geen bezonkenheid voor nodig. Het is de drijfveer van de journalist. En als jongetje zat het er al in.”

“IK WIL MIJ TOEËIGENEN
WAT ONBEGRIJPELIJK LIJKT”

Boeken die Jan Haasbroek schreef

1966 <i>Eerste woorden, laatste woorden</i> , met 2 cd's <i>Niet Wissen</i> . Hoogtepunten VPRO-radio 1966-1996 Uitgave: VPRO	2009 <i>Het geheim van de spreker</i> . Over het houden en schrijven van speeches. Uitgeverij Augustus
2004 <i>Van idee naar idool, Opstellen over radio en televisie</i> Uitgeverij Bas Lubberhuizen	2019 <i>Welling sedert 1901</i> Uitgeverij De republiek
	2022 <i>Meewind – Welling fietst</i> Uitgeverij: Café Welling

“Dat hoort bij het vrijzinnige geloof waarin een afkeer van dogma's en juist nieuwsgierigheid naar nieuwe ontwikkelingen zit. Waakzaam zijn ten aanzien van stellingen die religies of organisaties als onbetwistbaar beschouwen.”

Heeft de tijdgeest jou - en je tweelingbroer Nico - trouwens niet erg geholpen?

“Nou en of, we hebben echt mazzel gehad. Wij waren in de media vernieuwers, maar leefden in een tijd dat daar gelukkig ruimte voor was. Ik herinner me goed dat we geen telefoontjes in de uitzending binnen konden halen. Dat mocht om technische redenen niet omdat men de geluidskwaliteit te laag vond. Wij hebben dat doorbroken. Zelfs een tegengeluid, vertolkt door een slechte stem, wilden wij laten horen. Zo hadden we een zwak voor die rare stem van Cor Galis en het Delftse accent van Marjoke Roorda.”

Hoe verklaar je dat zowel Nico als jij interessante omroepcarrières hebben gemaakt?

“Er was animositeit, we prikkelden elkaar. Hij was eerder, brutaler en avontuurlijker en bereidde mijn pad bij de VPRO voor. Binnen korte tijd was ik zijn directeur, wat hem niet beviel. Hij is toen gaan freelancen bij de VARA en werd correspondent in Bonn en New York, terwijl ik al vrij snel als omroepbonds op het pluche zat. Nico maakte carrière met het oprichten van een eigen omroep in Rotterdam, terwijl ik al vergaderend radiobaas was geworden. Werken bij de VPRO was leuk omdat er zoveel leuke mensen werken. Maar directeur zijn van een omroep is knettersaai. Voor mij is het einde van mijn leven honderd keer leuker dan het midden toen ik radiobaas was. Nu bloei ik pas.” ■

Je verkrijgt door filosofie inzichten. Krijg je er ook betere politieke inzichten door?

“Daarvoor bestaat de politieke filosofie, niet te verwarren met politicologie waar men vooral niet op zoek is naar de grondslagen of de logica achter ideologieën. Bruno Latour zegt bijvoorbeeld dat politiek alleen te begrijpen is als je het klimaat voorop stelt. Hij heeft het parlement van de dingen opgericht en ook rivieren rechten gegeven, een geheel nieuw en origineel inzicht. Omdat een rivier haar belangen niet zelf kan verdedigen maar wel rechtspersoonlijkheid krijgt, kunnen mensen dat voor de rivier doen. Een opvatting die de Partij voor de Dieren ook huldigt.”

Kun je via filosofie ook aantonen wat er aan onze vorm van de democratie niet klopt?

“Ik zou bijna zeggen dat daar veel aan schort, het hangt ervan af wat je eronder verstaat. Er verschijnen jaarlijks honderden boeken over democratie met evenzovele definities. Het vinden van oplossingen voor conflicten en het organiseren van debatten over verschillen van inzicht is iets wat filosofie wil doen. Ik heb er mijn steentje aan bijgedragen door het leiden van debatten.”

Net als interviewen, dat is ook het achterhalen hoe zaken in elkaar steken. En niet wachten tot de volgende vraag op de autocue verschijnt zoals het in talkshows bijna regel is geworden. Als autonoom presentator je eigen plan trekken, is dat niet de burgerlijke ongehoorzaamheid die de VPRO in praktijk bracht?

Fotorubriek

In deze rubriek plaatsen we oude foto's, waarover we de lezers aanvullende informatie vragen. We deden dat eerder al in *Aether*, en in de laatste aflevering is helaas een fout geslopen. Een reactie is abusievelijk toegeschreven aan Kitty van Roode, de citaten waren afkomstig van Robbert Jan de Neeve.

In deze eerste editie van *Recorder* zetten we de rubriek voort met een 'nieuwe' foto: een groep mensen in, zo te zien, de technische ruimte van een radiostudio. Aan de apparatuur te zien is de foto in de jaren '80 gemaakt. Wie

staan erop? Voor welk programma waren ze aan het werk? Uw informatie kunt u sturen naar redactie@recordermagazine.nl.

Bas Nieuwenhuijsen

IMPACT MAKEN MET JOUW EVENEMENT?

DAT GEBEURT BIJ BEELD & GELUID

Wil jij impact maken met jouw evenement? Informeer naar de mogelijkheden bij een van onze locaties, zodat je met jouw evenement een blijvende indruk achterlaat op je gasten.

Beeld & Geluid in Den Haag
Zeestraat 82 | 070 330 75 75

Beeld & Geluid in Hilversum
Media Parkboulevard 1 | 035 677 55 55

evenementen@beeldengeluid.nl
www.beeldengeluid.nl

Derde Radiotech Reünie

door Sybrand Verwer

Op 6 november 1919 was het Hans Henricus Schotanus à Steringa Idzerda (1885-1944) die vanuit Den Haag het allereerste radio-omroepprogramma verzorgde. En 104 jaar en vier dagen later kwamen 185 van zijn vakgenoten samen in Hilversum.

Voor de derde keer namelijk werd in het MCO (Muziek Centrum voor de Omroep) aan de Heuvellaan 33 in Hilversum een reünie georganiseerd voor alle technici die in heden en verleden in radiostudio's de draaiknoppen en schuiven bedienden.

Op de lijst van genodigden ook planners, onderhoudstechnici, managers en muziekregis

seurs. Velen van de aanwezigen hebben gewerkt bij bedrijven die de mensen en middelen leverden voor de omroep, van de NRU, het Facilitair Bedrijf van de NOS dat later opging in het NOB, DutchView, Ciris, NOB Cross Media Facilities, NEP, Technicolor, Wereldomroep, BFN, Ericsson, dBmg, dB media tot Red Bee Media.

De mailinglijst telde ruim 400 personen en na een eerste inventarisatie waren er 248 (oud) collegae die aangaven interesse te hebben in een reünie. Op vrijdag 10 november jl. kwamen er uiteindelijk 185 personen samen in Hilversum. Voor menig aanwezige was dit een bekende locatie, het huidige MCO was ooit het onderkomen van de VARA, een gebouw met

een rijke radiohistorie. De samenkomst was in de hal, daar waar ooit het café *In de Rooie Haan* te vinden was. Uit een depot van Beeld & Geluid waren nog enkele unieke items opgehaald, waaronder een mixmobiel gebouwd door de NOS, een Spotmaster jinglemachine en een NRU-statief, zo'n zelfde exemplaar dat op 6 juni 1964 op het podium stond bij het optreden van de Beatles in de veilinghal te Blokker. Het kostte het organisatiecomité enige moeite om ervoor te zorgen dat iedereen voor middernacht het pand weer had verlaten, dat had te maken met de vergunning van de horecaexploitant van het MCO. Dat weerhiel menig bezoeker er niet van buiten het pand nog even door te praten, vooral over vroeger.

Het beste bewijs dat het een zeer geslaagde en voor herhaling vatbare avond was.

In de mail die de genodigden eerder dit jaar ontvingen stond te lezen: "Behalve een zeer kort welkomstwoord en de traditionele bordesfoto zijn er geen festiviteiten gepland. We begrijpen dat het vooral gaat om de menselijke contacten op deze avond".

Was ondertekend door het comité van die avond: Astrid van Lieshout, Erik den Braber, Geert Kramer, Marcel Mickers en Sybrand Verwer.

Sybrand Verwer is audiotechnicus en kreeg in 2022 de Media Diamant, de prijs voor vakmensen die achter de schermen werken. Foto: Marcel Mickers.

Ruud van Lieshout (99) overleden:

de laatste der Mohikanen

door Tjako Fennema

Ergens jaren '70. Van Lieshout zoals menig artiest hem heeft gekend. Hier met de fabuleuze drummer van de Dutch Swing college band, Huub Janssen

15 jaar geleden sprak ik hem in zijn Larense woning ter gelegenheid van de presentatie van zijn autobiografische notities: Band Loopt.

En nu is hij op 99-jarige leeftijd overleden en daarmee werkelijk de laatste der Mohikanen.

Want Ruud van Lieshout was een vooraanstaand en kleurrijk exponent van de lichte klanktechnici die - grofweg in de jaren '50 - werd gevormd met namen als: Luc Ludolph, Ger Hali, Jos Ditmars, Dick van der Meer/MC-studio's, Dick van Schuppen, Tony Dirne, Gé

Voskuyl, Gé Bakker /GTB en André van de Water en dan vergeet ik er vast nog enkelen.

Begin jaren vijftig zocht de snelgroeïende en iets beter betalende platenbranche naar talent en technici. Veel van die mannen kwamen in het vak via het leger (Nederlands-Indië), de omroepen en de in 1947 als facilitair bedrijf opgerichte NRU (Nederlandse Radio Unie). Van Lieshout werd in het voormalige Nederlands-Indië opgekweekt als radiozendtechnicus, vanuit de NRU was hij als kortverband vrijwilliger gedurende drie jaar in de Gordel van Smaragd gestationeerd.

De Honingstraat in Hilversum

Mijn herinneringen aan Van Lieshout starten in 1968-1969. Hij was sedert 1966 chef van de Phonogramstudio aan de Honingstraat in Hilversum. In de jaren '60 tekende zich al een krachterspel af in de Nederlandse studiowereld en de techniek had het daar moeilijk mee, getuige vele anekdotes. De techniek moest meer en meer gezag prijsgeven aan producers en erger nog... aan het langharig ongewassen tuig, de popmusici en -solisten die zich van de toenmalige bazigheid van technici niet veel aantrokken.

Het waren de jaren dat natuurgetrouwe registratie geleidelijk aan veranderde in geluid maken. In de hoogtijjaren van de handige en creatieve producer Jack Bulterman (1909-1997) werd menige buitenlandse hit gecoverd door Nederlandse solisten en een berg freelancemusici. En de buitengewoon vaardige en snelwerkende arrangeur Bert Page liep

zowat dagelijks binnen.

Het opnamewerk werd verricht door een team van een tiental technici, terwijl Ruud van Lieshout en zijn all time secretaresse Jeannette Meijerink kantoor hielden op de eerste verdieping in het studiogebouw en de zaken regelden.

Respect bij medewerkers

Van Lieshout genoot los van zijn functie als chef intern respect omdat hij bij het werken in het theater zijn medewerkers letterlijk en figuurlijk de baas was. Die waren gewend om gerieflijk achter de regeltafel in de studio, met een kopje koffie onder handbereik, te werken. Maar op pad met een bestelbus vol loodzware apparatuur, het kwartiermaken in Carré, schouwburg of kerk vraagt om een andere aanpak. Honderden meters kabel, regieruimte in een bezemkast, kou, tocht, klimmen over zolders en door dienstruimten. En bovenal: geen koffie! En dat in een tijd dat er weinig bruikbare portable opnameapparatuur bestond.

Theater- en podiumdieren hebben zo hun eigen uitgesproken wensen en emoties. Daar wisten veel studiotechnici destijds moeilijk raad mee. Dat ging Van Lieshout zeer goed af en het Philipsarchief zit boordevol opnamen waarin hij op gezaghebbende wijze de hand had, van Paul van Vliet tot de Dutch Swing College Band (DSC). Vooral aan de oude stijl jazz van DSC had Van Lieshout tientallen jaren tot op hoge leeftijd zijn hart verpand.

ZIJN GENERATIE HAD NIET VEEL OP MET DE OVERMAAT AAN EFFECTAPPARATUUR

De lijst van Van Lieshout-vertrouwelings is erg lang en loopt van The Blue Diamonds via het fameuze meisjeskoor Sweet Sixteen en Pro Musica naar de grote cabaretiers en een keur aan nationale en buitenlandse talent. Maar ook de zangeres Aafje Heynis en de organist Feike Asma. Dat waren goedverkopende projecten die de klassieke Philips-poot in Baarn dirigeerde naar Hilversum, omdat een 'andere' sound werd verlangd.

Al die effectapparatuur

Zijn generatie had niet veel op met de overmaat aan effectapparatuur die vanaf de jaren '60 de studio's werd ingesjouwd. Er was zelfs een technicus die stiekem een zelfgebouwde compressor/limiter gebruikte tot vreugde van de popmusici die al waren blij gemaakt met judomatten op de vloer ter demping van de akoestiek. Glansrol was – in 1968! - weggelegd voor uw scribe die opdracht kreeg om op een plankje lamphouders te monteren om daarin drie gekleurde (Philips!) persglaslampen te schroeven. Dit ter verhoging van de sfeer in de studioruimte. Dat was een van de weinige concessies van de techniek aan de muziek. Het was de periode dat creatieve 'pop'-producers zoals Hans van Hemert steeds meer – aanvankelijk listig – de techniek hun wensen oplegden. De Phonogramstudio aan de Honingstraat lag dan bij popmusici wel weer een lengte voor op de

In de regiekamer met zijn all time secretaresse Jeannette Meijerink en op de achtergrond de schrijver en tv-regisseur Nico Hiltrop

Ruud van Lieshout op zijn best: in de oude en afgeladen Phonogramstudio, meer dan een halve eeuw geleden. Een 52 mansorkest o.l.v. Pi Scheffer voor een lp met Toon Hermans. De cabaretier zong zijn teksten de dag erna in

concurrentie omdat een cola-automaat (zelf betalen) en een tafelbiljart tot de inventaris hoorden, terwijl muzikanten 's woensdags op de weekmarkt vlakbij een bokkinkje konden scoren.

Kleurrijke memoires

Van Lieshouts kleurrijke memoires getuigen van de bijzondere contacten die hij in de periode 1950-1980 opbouwde met cabaretiers en musici die in onzekere momenten in de eenzaamheid van studio, podium of kerkruimte in hem een solide steun vonden. Door de groter wordende invloed van producers werd de techniek geleidelijk de leiding over de opname ontnomen. Gelukkig biedt zijn boek Band Loopt een macht aan informatie over 'zijn tijdperk' en de vele tientallen Nederlandse artiesten met wie hij werkte. Nadat in 1978 de Honingstraat werd ingeruild voor de Wisseloordstudio's stond Van Lieshout aan het hoofd van een kostbaar opgezet studiobedrijf van internationale allure. Daar werd hij – zoals dat gaat – meer en meer generalist en namen andere mensen het studiowerk over, alhoewel hij tot op hoge leeftijd speciale projecten naar zich toeschoof.

Anno 2023 is de grote golf van tientallen studio's en studiootjes in ons land zowat verleden tijd. De natuurgetrouwe registraties van het era-Van Lieshout zijn voornamelijk op compilatie-cd's te horen. En zijn boek Band Loopt getuigt ook van de vele melige moppen die onvermijdelijk het vak kruidden en die zijn memoires uitgesproken informatief en leesbaar maken. Postuum aanbevolen! (www.bandloopt.nl). ■

Tjako Fennema is expert op het snijvlak van muziek en techniek.

MUZIEK SCHATTEN

“Dit is het *Kinderzangfestival*, zet beide oren open,” zongen Koen en Aagje uit *Oebele* (Willem Nijholt en Wieteke van Dort) aan het begin van de uitzending van de tiende finale van dit KRO-programma in 1970. Het programma, begonnen op de radio maar later ook op tv uitgezonden, was bedoeld om het zangniveau van kinderen op de lagere scholen (zoals de basisschool toen nog werd genoemd) op te krikken. Schoolklassen konden meedoen, een jury beoordeelde de prestaties en de winnaar kreeg een Zilveren Stenvork.

door Bas Nieuwenhuijsen

Beeld & Geluid

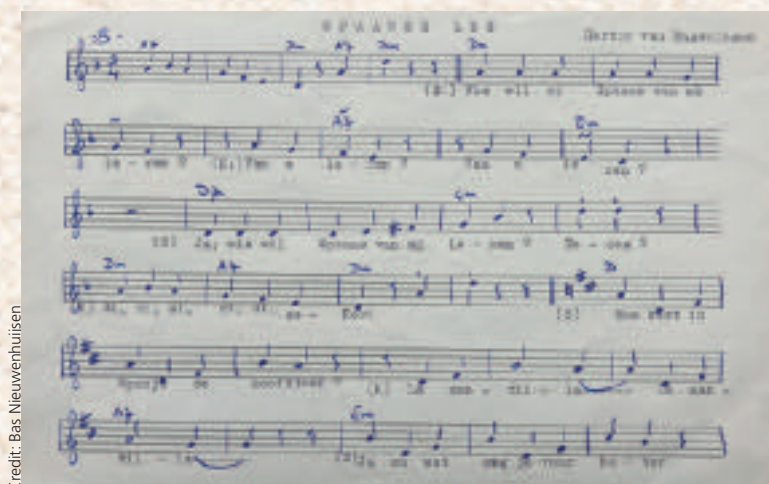
Eén van de deelnemende schoolkoren

Beeld & Geluid

De jury met vooraan Wim Quint en achter hem vlnr. Hans Peters, Paula van Alphen, Broeder Laetantius en Hendrik Daems

Aan het programma werkten, naast Nijholt en Van Dort, ook andere grote namen mee. Wim Quint, die aan de wieg had gestaan van heel wat kinderprogramma's bij de KRO, waaronder *Oebele*, fungeerde als voorzitter van de jury die verder bestond uit Paula van Alphen (die onder meer kinderkoor de Schellebellen leidde), Hans Peters (muzikant en tv-producer), Hendrik Daems (BRT, zoals de Belgische publieke omroep toen nog heette) en Broeder Laetantius (onder meer leider van een jeugdkoor).

Credit: Bas Nieuwenhuijsen

Spaanse les van Gerton van Wageningen

De deelnemende scholen konden een keuze maken uit liedjes, die speciaal voor het *Kinderzangfestival* waren gemaakt.

Ze zijn bewaard gebleven in de collectie bladmuziek van de Stichting Omroep Muziek en zijn gemaakt door bekende componisten en tekstschrijvers. Onder hen was bijvoorbeeld Joop Stokkermans, die ook het begeleidende Festivalorkest leidde. Maar ook mensen zoals Jack Bulterman, Gerrit den Braber, Ruud Bos, Ru van Veen, Jan de Cler, Tonny Eyk en Harry Bannink werkten aan het programma mee, net als Jurriaan Andriessen, die vooral bekendheid kreeg als componist van klassieke werken, en Jules de Corte en Joost Nuijsl, die meer bekend werden als kleinkunste-

naars. Een aantal liedjes is van de hand van Hans Peters, die dus ook jurylid was.

Een opvallende naam onder de componisten en tekstschrijvers is verder Gerton van Wageningen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog hoorde hij tot de groep journalisten van *Het Parool*, de verzetskrant waarvoor hij ook na de bevrijding nog jaren werkte. Van Wageningen kreeg bekendheid bij een groot publiek doordat hij in de jaren '60 op televisie wetenschappelijke programma's presenteerde over onder meer sterrenkunde. Daarnaast schreef hij, uit liefdeb-

Credit: Bas Nieuwenhuijsen

Bladmuziek van Feest op Corsica van Gerton van Wageningen

rij, ook liedjes. Zijn bekendste nummer is, volgens *Muzieken-cyclopedie.nl*, *Middellandse Zee*. Verder maakte hij deel uit van cabaretgroep De Inktvis, waar ook Annie M.G. Schmidt bij hoorde. Voor het *Kinderzangfestival* maakte hij zeker twee liedjes: *Spaanse les* en *Feest op Corsica*. Titels die naadloos op zijn bekendste werk aansluiten.

De tiende finale van het *Kinderzangfestival* werd gewonnen door de Bernadetteschool uit Den Bosch. De felbegeerde Zilveren Stenvork was een wisseltrofee, maar omdat de kinderen van de Bernadetteschool die voor de derde achtereenvolgende keer wonnen, mocht hij in Den Bosch blijven. ■

Meer over de muziek: Muziekschatten.nl
Scan deze QR-code en kijk naar de tiende finale van het *Kinderzangfestival* (KRO, 1970)

Nederland is nooit ver weg

Community Radio in Suriname

Radio is in Suriname het belangrijkste medium.

Ook nu nog; het is snel, toegankelijk en staat dicht bij de kleurrijke verscheidenheid van de bevolkingsgroepen in het land. Voor iedere groep is er een station. De radio staat de hele dag aan.

door Henk Hendriks, oud-correspondent RNW in Suriname en regiovertegenwoordiger • Foto's: Henk Hendriks

Amsterdam 7520 km, ver weg en toch dichtbij dankzij de radio

Vanaf de 'Bosjebrug' (zoals de Jules Wijdenbosch brug over de Surinamerivier wordt genoemd), het hoogste punt van Paramaribo, kijk je neer op een woud van masten en antennes. En daar blijft het niet bij. Ook verder weg van de hoofdstad, in de districten, in oostelijke en westelijke richting en zelfs in het uitgestrekte binnenland, kom je ze tegen. Overall in Suriname wordt radio gemaakt. Henk Hendriks was tussen 2005 en 2011 correspondent van Radio Nederland Wereldomroep in Suriname. Hij was bovendien 'regiovertegenwoordiger', contactpersoon voor zogeheten 'partnerstations' van RNW, waar schotels waren geplaatst voor satellietontvangst van de uitzendingen uit Hilversum. Het tijdperk van de korte golf liep op z'n end. Voor onderhoud, reparaties en updates kwam vanuit Bonaire regelmatig Alex Coffie overvliegen.

Het Nederlands is in Suriname - meer nog dan op de toenmalige Nederlandse Antillen - de belangrijkste voertaal. Daarbij komt dat van elke Surinamer wel een familielid, vriend of bekende in Nederland woont; Nederland voelt dan ook een beetje als verlengstuk van Suriname (hoewel we in Nederland wel eens het omgekeerde denken). Voor Surinaamse radio-stations was het dan ook niet meer dan vanzelfsprekend om nieuws uit Nederland door te geven. Het levert bovendien extra reclame-inkomsten op, de levensbron van commerciële stations - en dat zijn ze vrijwel allemaal.

Met de schotels werden ook tv-uitzendingen van BVN (Beste van Vlaanderen en Nederland) ontvangen en doorgezet. Het Nederlandse *Achtuurjournaal* was een van de best bekeken uitzendingen in Suriname. Stations die dat wensten konden het ook daadwerkelijk om 20.00 uur Surinaamse

tijd uitzenden. Hoe Nederlands wil je het hebben?

RNW stopte in 2011 met *Nieuwslijn* en de Caribische uitzendingen. Maar Nederlandse tv kan in Suriname nog steeds worden bekeken via de particuliere stations. Daarmee kreeg het einde van RNW in Suriname toch nog een zachte landing. In twee artikelen kijkt Henk Hendriks terug op de bloeiperiode van de Surinaamse radio en de rol van Radio Nederland Wereldomroep. Als eerste de stations ten westen en ten oosten van Paramaribo.

Coronie

Wie vanuit Paramaribo over de Oost-Westverbinding naar Nickerie rijdt, passeert het kleine, dunbevolkte district Coronie, dat met slechts twee zetels in het Surinaamse parlement ook politiek nauwelijks meetelt. Op de autoradio hoor je nu alleen nog de versterkte zenders uit Paramaribo van Radio 10 en Rapar en vanuit het verder westelijk gelegen Nickerie dringen flarden door van Radio Rasonic en Ishara. In Totness, de hoofdplaats van Coronie, staat wel een steunmast van Radio Boskopu ('boodschap'), de zendgemachtigde van het ministerie van Regionale Ontwikkeling, maar die is slechts een klein deel van de dag in de lucht met ambtelijk nieuws waar eigenlijk niemand naar luistert.

Twintig jaar geleden was dat wel anders. In het kleine Bantaskin, vlakbij Totness, tussen een paar verspreide huizen aan de Oost-Westverbinding, stond de

fiere mast van Mohari Broadcasting. Eigenaar, oprichter en bouwer van het station, Harold Monkau, begroette zijn luisteraars al vroeg in de ochtend met "Goedemorgen Coronie, wat een heerlijke morgen", elke dag opnieuw. Harold had zijn mast zelf gebouwd. Wekenlang was hij met mastdelen op z'n rug naar boven geklommen, tot hij de gewenste hoogte had bereikt. "Als de verbindingen maar kloppen," bulderde

hij toen ik bezorgd omhoog keek "dan klinkt het kraakhelder!" De zender bereikte zelfs Donderkamp en Corneliskondre, kleine inheemse gemeenschappen in het achterland van Coronie. In zijn kleine 'studio' was alles een beetje houtje-touwtje. Met het knoppenpaneel van een oude ventilator schakelde hij tussen cassetterecorder, pick-up en mengpaneel. Harold zelf paste er maar net in, maar het werkte wel. Hij besprak de problemen van het dorp, zijn vrouw deed de interviews. Er werd radio gemaakt. Radio Mohari verdiende een schotel. Later heb ik me afgevraagd of dit een wijs besluit was.

Nickerie

Verder naar het westen in het district Nickerie pakten ze de zaken anders aan. Er was ook aanzienlijk meer geld. Ondernemers en grote rijstboeren zagen voor hun politieke ambities wel brood in radio en tv. Als je daarmee om te beginnen je eigen extended family en geloofs-gemeenschap bereikte en er was genoeg geld om te investeren, dan kwam de rest vanzelf. Zo bouw je aan je publiek. Een radiostation maakt op die manier al snel deel uit van een netwerk van religieuze en zakelijke belangen, van politieke en non-profit organisaties van onder andere vrouwen en kleine landbouwers. Radio Rasonic was de grootste in

Harold Monkau in de studio van Radio Mohari

**"Goedemorgen
Coronie, wat een
heerlijke morgen"**

Nickerie. Directeur Roy Sookha was importeur van onder meer Guyanese ‘Demarara’ rum, zijn vrouw bestierde een reisbureau en hun twee zonen deden de radio en tv. Er was een eigen journaaldienst, met elke dag nieuws en reportages. Dat alles onder één dak, ze woonden ook op het uitgestrekte erf. Een echt familiebedrijf, maar wel midden in

Er was een eigen journaaldienst, ze woonden ook op het uitgestrekte erf

De volgende ochtend – ik zat al in m’n auto richting Paramaribo – belde de voorzitter van de vrouwenorganisatie. Er was geld opgehaald, zei ze, genoeg voor de oogoperatie. Zelf had ik de Caribische ochtenduitzending met het item gemist, maar zo snel werkte lokale radio dus in Nickerie.

Uitzendingen in de Nederlandse taal waren leidend bij Rasonic – mede dankzij de schotel van RNW. Daarnaast was er een apart taalblok in het Javaans en Sarnami voor de Javaanse en Hindoestaanse gemeenschap. De RNW-schotel zette Rasonic trouwens meteen op grote voorsprong ten opzichte van plaatselijke concurrenten als Ishara en SBS. Zij hebben tot hun verdriet de schotel gemist...

Het wilde oosten

BOB Radio van Gerrit Barron

Het voormalige mijnstadje Moengo ligt halverwege Paramaribo en Albina, de grensplaats met Frans-Guyana. Moengo is ook de woonplaats van Prins Ronnie, zoals Ronnie Brunswijk gekscherend werd genoemd. De huidige vicepresident heeft die geuzennaam intussen serieus genomen; hij heeft zichzelf nu gekroond tot Koning Brunswijk. Etnisch gesproken beschouwt hij deze streek al langer als zijn koninkrijk. Brunswijk is Aucaner, de dominante Marrongroep in Oost-Suriname. Ronnie is ook voorzitter van FC Inter Moengotapoe en hij trapte in het Ronnie Brunswijk Stadion graag een balletje mee. Door zijn zwaarlijvigheid maakte hij veel overtredingen, maar scheidsrechters die het waagden hiervoor te fluiten kregen een pak slaag of werden met een schop het veld afgejaagd. Oost-Suriname is een getraumatiseerd gebied. Halverwege de jaren tachtig woedde hier de zogeheten binnenlandse oorlog tussen Brunswijk en Bouterse. Het dorpje Moi Wana werd in 1986 bijna volledig door regeringstroepen uitgemoord. Veel bewoners vluchtten de Maro-

wijne rivier over naar St. Laurent in Frans-Guyana. Ook Moengo werd een wijkplaats voor vluchtelingen. Later volgden spijtbetuigingen, monumenten en beloftes van herstelbetalingen. Het geld is er nog steeds niet, maar de gevolgen zijn wel merkbaar. Er is veel criminaliteit. Een echt radiostation was er nog niet in Oost-Suriname, het zou een uitgelezen kans zijn voor Brunswijk om zijn politieke aspiraties vleugels te geven. Maar Brunswijk is geen man van de taal. En dus stapte iemand anders in het gat: op 18 september 2001 startte

Gerrit Barron, dichter, uitgever en kinderboekenschrijver in Moengo het radiostation Barrons Omroep Bedrijf, kortweg BOB-radio. Hij noemde het liefkozend ‘The Air Flavour’. Barron vindt taalontwikkeling belangrijk “om te voorkomen dat mensen elkaar de hersens in slaan,” zoals hij het zelf formuleert. Hij neemt deel aan educatieve programma’s en werkt samen met scholen. Tresna Pinas, een leerkracht op de MULO-school

van Moengo is dagelijks gast in zijn programma. De filosofie van Barron sprak aan. Er was geen twijfel over: hij verdiende een schotel. BOB-Radio is partner gebleven en is in 2010 door OLON en het trainingscentrum van RNW naar Nederland uitgenodigd.

Wanica

Ten zuiden van Paramaribo neemt de bebouwing alleen maar toe. Het district Wanica is eigenlijk een uitgestrekte buitenwijk van de hoofdstad. Surinamers bouwen niet omhoog, maar koesteren hun

Roschnie Radakishun (midden), met tegenover haar een studiogast en (links van haar) Mahinder

erf. Je leven is niet compleet als je geen perceel hebt van minstens 350 vierkante meter, waarop je een huis bouwt. Al duurt het jaren voordat het af is, dit is je droom. Aan ruimte geen gebrek in Suriname, al is die vaak oneerlijk verdeeld. Ook in die druk bebouwde achtertuin van Paramaribo staan

radiostations. De meest spraakmakende is Radika. Het bescheiden station werd opgericht in de jaren zestig door de familie Radhakishun, die twintig jaar later in de ogen van het militaire bewind veel te kritisch was. Onder andere kleinzoon Prem maakte van zijn hart geen moordkuil. Dat weten we in Nederland inmiddels ook. In de nacht van 7 op 8 december 1982 werd het station kapotgeschoten. Militairen hielden de brandweer tegen. De familie Radhakishun vluchtte naar Nederland. Pas in 1990 begon Radika weer met uitzenden onder leiding van Roschnie Radhakishun en haar zoon Mahinder in het Hindoestaans (Sarnami) en Nederlands. Roschnie maakte het programma *Auraton ki Duniya*, oftewel *De Wereld van de Vrouw*. Ze praatte met Hindoestaanse vrouwen, haalde deskundigen in de studio en liet vrouwen inbellen. Ze deed dat tot haar dood in 2018, ondertussen geplaagd door grote en kleine rampen: van het overlijden van twee van haar zoons tot het omwaaien van de zendmast. In Suriname is niets gemakkelijk. Radika werd een partnerstation van de Wereldomroep en heeft ook een tv-tak.

Terug naar Coronie

Ondanks de schotel bleven de inkomsten uit bij Radio Mohari in het arme Coronie. Misschien was hij te kritisch, waardoor ook de plaatselijke middenstand afhaakte. Toen ik weer eens een bezoekje bracht aan Harold Monkau, scharrelde er een stuk of vijf varkens naast zijn huis. Hij wees trots op de aanplant van dagoeblad, een groente die uitstekend gedijt in varkensmest. Met de radio ging het niet goed, hoewel hij trouw elke dag RNW uitzond. “Paarlen voor de zwijnen,” riep hij verbolgen. Een rake vergelijking, gelet op zijn eigen nevenverdienste.

Ik vond het jammer dat het kleine Bantaskin het nu weer zonder radio moest stellen. Als je geen commercieel draagvlak hebt, is ook het partnerschap van RNW blijkbaar geen garantie voor succes. Ook kun je je afvragen of de manier waarop we het nieuws uit Nederland in zo’n kleine gemeenschap brengen, wel passend is. Zelfs al hebben we het over zwaarwegende en voor Coronie zeer relevante onderwerpen als de stijging van de zeespiegel, het klimaat en de rol van mangrovebossen als kustversterking, de Coronianen communiceren toch anders met elkaar.

En voor de plaatselijke problemen heb je de Wereldomroep niet nodig. In een geurbaniseerde omgeving daarentegen vallen uitzendingen uit Nederland beter op hun plek. ■

Kerk in Coronie

CONCERTGEBOUW
AMSTERDAM

NTR
ZATERDAG
MATINEE

Pierre-Laurent Aimard

AAN
BIE
DING

Barokfeest *met Dmitry Sinkovsky*

ZATERDAG 20 JANUARI 2024 | 14:15 UUR

Helsinki Baroque Orchestra - Dmitry Sinkovsky barokviool en leiding

REBEL Les éléments - BACH Vioolconcert in a BWV 1041 - HÄNDEL Water Music (compleet)

Wij mogen u dit concert van de NTR ZaterdagMatinee aanbieden voor de speciale prijs van **€ 32,50 p.p.** (normale prijs € 50,50). Reserveren kan via de website van het Concertgebouw www.concertgebouw.nl. Vul in het veld 'kortingscode' de kortingscode **ZM20JAN24** in. Telefonisch reserveren kan via 020 – 6718345 (normaal tarief) en vergeet niet ook hier de kortingscode door te geven.

ntr:

ZATERDAGMATINEE.NL